

Enflasyon ve Enflasyonla Mücadele Politikaları

Cengizhan Yıldırım¹

Özet

Enflasyon ortalama fiyatlar genel düzeyindeki önemli ve sürekli artışlar olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik aktörler iktisadi kararlarında en çok fiyatı göz önünde bulundurduğundan fiyat istikrarının bozulması makro ekonomik istikrarın tamamen bozulmasına yol açabilir. Enflasyonla mücadele Ortodoks ve/veya Heterodoks yaklaşımlarla olabilir. Ortodoks yaklaşım, para ve maliye politikalarıyla toplam talebin dengelenmesi yoluyla olurken Heterodoks yaklaşımda fiyatlar ve ücretler en azından geçici bir süre dondurulmaya çalışılır. Bu çalışmanın amacı enflasyonla mücadele politikalarını analiz etmektir; ancak Türkiye’de ve dünyada son dönemlere damgasını vuran bir sorun olarak enflasyon çok geniş bir perspektifte ele alınmıştır.

1. Giriş

Enflasyon ortalama fiyatlar genel düzeyindeki önemli ve sürekli artışlar olarak tanımlanmaktadır. Fiyat, ekonomik aktörlerin harcama, yatırım, tasarruf gibi kararlarında etkili olan temel bir değişken olduğundan fiyat istikrarının bozulması ekonomik kararları ve bu kararların yol açtığı ekonomik sonuçları derinden etkiler. Özellikle Türkiye gibi tarihinde uzun enflasyonist dönemler olan ülkelerde enflasyonla mücadele çok daha zor olmaktadır.

Türkiye’de neredeyse Cumhuriyet tarihi boyunca bir sorun olan enflasyon, 1973 Petrol Krizi ve COVID-19 örneklerinde olduğu gibi dünyanın genel bir problemi haline gelmiştir. Günümüzde enflasyonla mücadele çoğunlukla merkez bankalarının uyguladıkları para politikaları aracılığıyla olmaktadır. Maliye politikası daha çok para politikasına destek olmaktadır.

Enflasyonla mücadele teorik olarak Ortodoks ve Heterodoks yaklaşımlarla olabilir; ancak günümüzde daha çok toplam talep yönetiminin dengelenmesine dayalı olarak işleyen Ortodoks yaklaşımla yapılmaktadır.

1 Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, yildirim_c@ibu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-9495-891.

Heterodoks yaklaşım ücretlerin dondurulmasına dayalı olarak Ortodoks yaklaşıma destek olarak kullanılabilir. Mal ve hizmetlerin fiyatlarına doğrudan müdahale enflasyonu daha da hızlandırabilir.

Bu çalışma giriş ve sonuç bölümleri dahil olmak üzere toplam sekiz bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde enflasyon tanımlandıktan sonra üçüncü bölümde TÜFE, ÜFE ve GSYİH Deflatörü olmak üzere enflasyonun ölçülmesinde kullanılan endeksler anlatılmıştır; ancak enflasyon denilince akla çoğunlukla TÜFE gelmektedir.

Dördüncü bölümde fiyat artış hızına göre, nedenlerine göre ve diğer enflasyon türleri anlatılmıştır. Enflasyonun daha iyi anlaşılması ve enflasyonla daha etkin mücadele açısından enflasyon türleri önemlidir. Talep enflasyonu ile daha çok talep dengeleyici önlemlerle baş edilmeye çalışılırken, arz enflasyonu ile daha çok üretim maliyetlerinin düşürülmesi yoluyla mücadele edilmektedir; ancak enflasyonun yüksek seyrettiği ortamlarda enflasyonun nedeni daha çok psikolojik bir faktör olarak beklentilerdir. Beklentiler konusu merkez bankaları tarafından sözlü iletişim yöntemiyle yönlendirilmeye çalışılmaktadır.

Beşinci bölümde enflasyonun ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri anlatılmıştır. Bu etkiler; ayakkabı eskitme maliyeti, menü maliyetleri, vergi sistemi üzerindeki etkisi, ücretler ve fiyatlar üzerindeki etkisi, gelir dağılımı üzerindeki etkisi, yatırım, büyüme ve istihdam üzerindeki etkisi, ulusal paranın değeri üzerindeki etkisi ve ödemeler bilançosuna etkisi olarak sıralanmıştır.

Altıncı bölümde Ortodoks ve Heterodoks politikalar olmak üzere enflasyonla mücadele politikaları anlatılmıştır. Ortodoks politikalarda Monetarist Okul ve Yeni Klasik Okul enflasyonla mücadele konusunda önemli bir yer tuttuğundan toplam talebin dengelenmesi yoluyla enflasyonla mücadele yöntemleri üzerinde ayrıca durulmuştur. Bu bölümde ayrıca fiyat istikrarının önemi konusu üzerinde de durulmuştur. Yedinci ve son bölümde enflasyonun hızlı seyrettiği ekonomilerde, işletmelerin finansal tablolarının genel fiyat endeksi kullanılarak düzeltilmesi işlemleri olarak tanımlanan enflasyon muhasebesi anlatılmıştır.

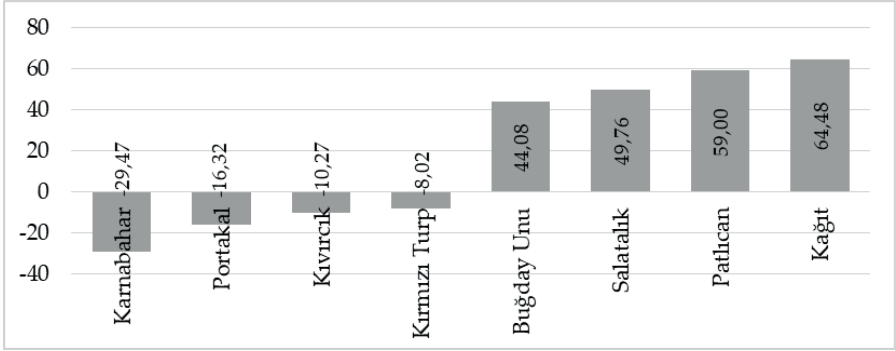
2. Enflasyon Nedir?

Enflasyon, belirli bir dönemdeki ortalama fiyatlar genel seviyesindeki önemli ve sürekli artışlar olarak tanımlanmaktadır. Tanımdaki *belirli bir dönem* ifadesi açıklanan manşet enflasyon² rakamının hangi dönemi

2 Enflasyon aşağıda belirtildiği gibi farklı yöntemlerle ölçülmekle beraber, manşet enflasyon bu değerler arasında ilk akla gelen enflasyondur. Türkiye’de manşet enflasyon TÜFE rakamlarıdır.

kapsadığını ifade eder ki, bu rakam genellikle aylık ya da yıllık bir dönemi kapsar. Fiyatlar genel seviyesi ifadesi, ilgili enflasyon endeksindeki (çoğunlukla TÜFE'dir) genel artışı ifade eder. Enflasyon sepetinde yer alan mal ve hizmetlerin biri veya birkaçının fiyatının iki katına çıkması ya da yarıya düşmesinin endekse etkisi sınırlı olacağından bu durum enflasyon olarak nitelendirilmez. Petrolün varil fiyatının artması, tarımsal ürünlerdeki mevsimlik dalgalanmalar gibi ekonominin doğasında olan durumlar tek başına enflasyon olarak değerlendirilmez. Zaten enflasyon ağırlıklandırılmış bir endeks olduğundan tek bir malın fiyatının çok yükselmesinin toplam endekse etkisi oldukça sınırlı olacaktır. Örneğin 2024-Ekim ayında giyim ve ayakkabı grubunda aylık olarak fiyatların %14,31 artmasına rağmen bu verinin manşet enflasyona etkisi sadece 0,85 puan olmuştur.

Grafik 1. TÜFE'de aylık olarak en fazla azalış/en fazla artış gösteren maddeler ve değişim oranları, Aralık 2021

Kaynak: TÜİK.

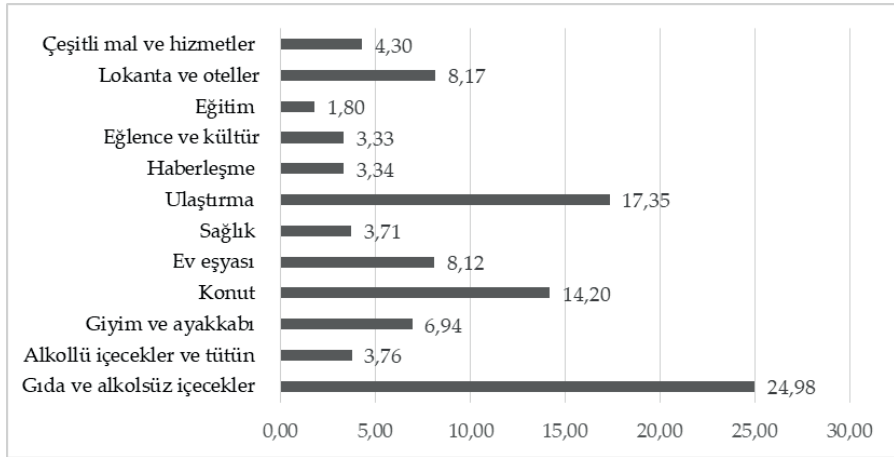
Şu örnekle bu durum daha iyi anlaşılabilir: Türkiye'de Aralık-2021 enflasyonu (aylık olarak) %13'ün üzerine çıkarak Türkiye'yi enflasyonist bir sürece sokmuştu. Grafik 1'in solundaki 4 mal Aralık-2021'de fiyatı en çok azalan malları, sağındaki 4 mal ise yine o ay fiyatı en çok artan malları göstermektedir. Görüleceği üzere aylık enflasyonun çok yüksek çıkmasına rağmen mevsimsel hareket sonucu karnabaharın fiyatı yaklaşık %30 azalmışken, kağıdın fiyatı (yaklaşık %65) ortalama değer olan %13'ün çok üzerinde artmıştır. Kişilerin tüketim sepetine bağlı olarak (zevke ve tercihlere bağlı olarak neredeyse bütün bireylerin tüketim sepeti birbirinden farklıdır) hissettiği enflasyon açıklanan değerden genellikle yüksek hissedilmekle birlikte düşük de hissedilebilir. Grafikteki sepette sol taraftaki malları tüketen kişiler (varsayım olarak) enflasyonu çok daha düşük hissederken sağ taraftaki

malları tüketen kişiler enflasyonu açıklanan manşet enflasyondan çok daha fazla hissedecektir.

Türkiye’de enflasyonu ölçmekle resmi yetkili kurum olarak TÜİK, enflasyon sepetindeki malları ve bunların oranlarını hesaplar ve bu sepeti belirli aralıklarla günceller. Grafik 2’de 2024 yılı Ekim ayında ortalama bir tüketicinin bütçesindeki kalemler ana sınıflar itibariyle gösterilmiştir. Tek tek mal ve hizmetlere göre bakıldığında ise en çok ağırlığı, kira, sigara, dizel ve benzinli otomobil, elektrik ücreti, su faturası, cep telefonu görüşme ücreti, ekmek, mazot ve benzin oluşturmaktadır.

Enflasyon tanımında yer alan *sürekli artışlar* da, enflasyonun sadece bir ay ya da belirli bir dönemde değil de sürekli olarak artmasını ifade etmektedir. Ancak enflasyon bir kere yükselmeye başladı mı dezenflasyonist politikalar uygulanıncaya kadar artmaya devam eder. Maliyet artışlarının fiyatlara yansıtılması, ücretlerdeki artış, görece fiyatların değişmesi gibi faktörler bu duruma neden olur.

Grafik 2. Ana Harcama Grupları İtibariyle TÜFE, Ekim, 2024.

Kaynak: TÜİK.

Farklı bir yaklaşımla enflasyon, ulusal bir ekonomide para olarak kullanılan nesnenin (bu modern ekonomilerde kağıt paradır) sürekli olarak değer kaybetme süreci olarak da tanımlanabilir. Bir ekonomide herhangi bir sebeple ortaya çıkan arz-talep dengesizliğinin (maliyetlerin ani şekilde yükselmesi, enflasyonist ortamda parasal genişlemeye gidilmesi vb.) ortaya

çıkması durumudur. Böyle bir durumda fiyat düzeyi artışları ekonomideki söz konusu bu dengesizlikleri sürdürerek derinleştirmektedir.

3. Enflasyonun Ölçülmesi

Enflasyon, Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) ve GSYİH Deflatörü olmak üzere 3 farklı endekisle ölçülebilir; ancak enflasyon denilince en çok akla TÜFE gelir. Enflasyon rakamsal olarak bu endekslerde meydana gelen yüzde artışlardır. Örneğin 2003 yılında 112 olan TÜFE 2004 yılında 155 olduysa enflasyon %38,39 olarak artmıştır $(155-112)/112*100$.

3.1. Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE)

TÜFE, belirli bir referans döneminde (çoğunlukla bir yıl ya da ay) hane halklarının ortalama tüketim kalıplarını yansıtan bir mal ve hizmet sepetinde zaman içinde meydana gelen fiyat değişimini ölçer (Grafik 2). Hane halklarının karşı karşıya olduğu binlerce mal ve hizmet çeşidinden, öncelikle, hangi mal ve hizmetlerin çok tüketildiği ve hane halklarının bütçesindeki nisbi payının belirlenmesi gerekir. Hane halklarının tüketim harcamaları için “Hane Halkı Bütçe Anketi”, yabancı turistlerin tüketim harcamaları için “Yabancı Ziyaretçiler Anketi”, okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzurevi, hastane, hapisane, kışla ve orduevlerinde yaşayan kişilerin tüketim harcamaları için “Kurumsal Nüfusa Yönelik Tüketim Harcamaları Anketi” uygulanmaktadır. Her bir mal ve hizmet için yapılan tüketim harcaması; toplam harcama içinde aldığı paya göre sıralanır ve toplam harcama içinde önemli paya sahip mal ve hizmetler endeks kapsamına dâhil edilir. Endeksin temel amacı, piyasada tüketime konu olan mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimi ölçerek enflasyonu hesaplamaktır. Bu amaca yönelik hane halklarının, kurumsal nüfusun ve turistlerin yaptıkları bireysel tüketim harcamaları temel alınmaktadır (TÜİK, 2008: 20-24).

TÜFE oluşturulurken dikkate alınan mal ve hizmet sepetinde, malların nispi ağırlıkları birbirine eşit olmayıp farklılık arz etmektedir. TÜFE ağırlık oranları oluşturulurken hane halkları tarafından yapılan nihai parasal harcamalar dikkate alınmakta, toplam hane halkı nihai parasal tüketim harcamaları içinde 1/1000’den fazla ağırlığı olan mal ve hizmetler TÜFE sepetine toplam harcamalar içindeki ağırlıkları oranında hesaplamaya dahil edilmektedir. Her yılın Aralık ayında TÜFE’ye konu mal ve hizmet sepetinin içeriği ve maddelerin ağırlıkları güncellenmektedir. Yapılan anketler sonucunda önemini kaybeden maddeler endeks kapsamından çıkarılmakta ya da anket sonuçlarına göre bu endekse yeni maddeler eklenmektedir (TÜİK, 2008: 25).

TÜİK TÜFE'yi kullanarak enflasyonu; önceki yılın aynı ayına kıyasla değişim (yıllık enflasyon), bir önceki aya kıyasla değişim (aylık enflasyon), bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim ve on iki aylık ortalamalara göre değişimleri hesaplayarak enflasyon verilerini açıklar. Burada en çok üzerinde durulan rakamlar aylık ve yıllık enflasyon rakamlarıdır.

3.2. Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE)

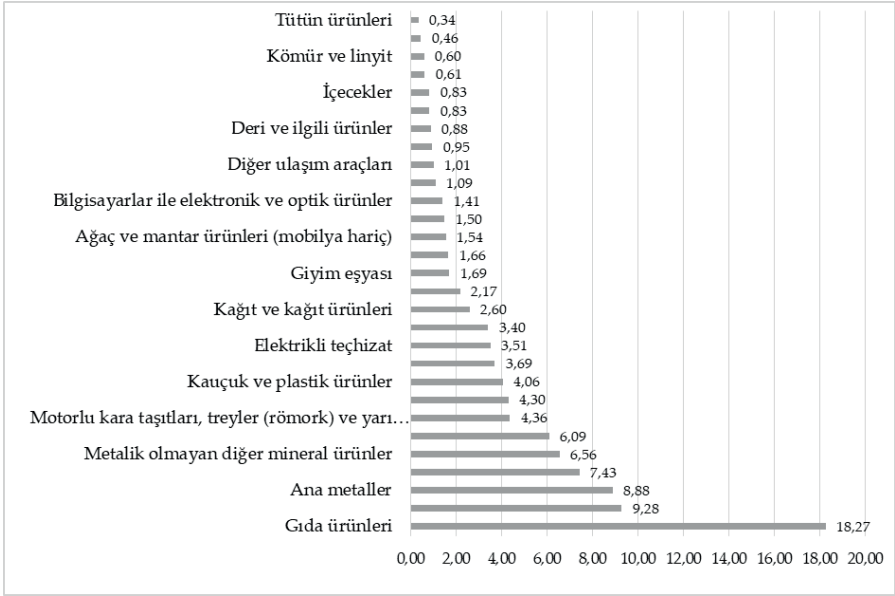
ÜFE, belirli bir referans döneminde ülke ekonomisinde üretimi yapılan ve yurt içine satışa konu olan ürünlerin, üretici fiyatlarını zaman içinde karşılaştırarak fiyat değişikliklerini ölçen fiyat endeksidir. TÜİK bu rakamı Yurtiçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE) olarak TÜFE'de olduğu gibi aylık, yıllık, 12 aylık ortalama ve bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim şeklinde açıklamaktadır.³ Yİ-ÜFE'nin alt başlıkları Grafik 3'te verilmiştir.

TÜİK tarafından 2005 yılına kadar Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE) hazırlanmaktaydı. 2005 yılı itibarıyla TEFE yerine uluslararası endekslerle uyum sağlamak ve uluslararası endekslerle karşılaştırılabilirlik amaçlarıyla 2003 temel yıllık Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) hazırlanmaya başlandı. İki endeks arasındaki fark, ürün fiyatlarının elde edilme biçiminde ortaya çıkmaktadır. TEFE'de ürün fiyatları, üreticilerin yanı sıra toptan satış noktalarından da (sebze, meyve ve balık hallerinden vs.) derlenmekte ve fiyatlara KDV ve ÖTV gibi dâhil edilmekteydi. ÜFE'de, fiyatların özellikle üreticilerden derlenmesi esas alınmakta ve ürün fiyatlarında vergiler hariç tutularak yurtiçi peşin satış fiyatları olarak alınmaktadır (TÜİK, 2008: 38).

ÜFE, belirli bir referans döneminde ülke ekonomisinde üretimi yapılan ve yurtiçine satışa konu olan ürünlerin, üretici fiyatlarını zaman içinde karşılaştırarak fiyat değişikliklerini ölçen fiyat endeksidir (TÜİK, 2008: 37). ÜFE kapsamında ele alınan fiyatlar firmaların fabrika çıkış fiyatlarıdır. Amaç üreticinin fiyatlarındaki girdi, işgücü ve piyasaya bağlı değişimleri tespit etmektir.

3 TÜİK ayrıca Yurtdışı Üretici Fiyat Endeksi (YD-ÜFE) rakamlarını da açıklamaktadır.

Grafik 3. Yİ-ÜFE- bölümlerin toplam endeks değerine etkisi

Kaynak: TÜİK.

ÜFE'de yurtiçine yönelik üretim yapmayıp sadece ithal mal satışı olan firmalar veya sadece ihracata yönelik üretim ve satışı olan firmalar endeks kapsamına alınmamıştır (TÜİK, 2008: 38). 2003 Temel Yıllı ÜFE hesaplamasında kapsanan sektörler şunlardır(TÜİK, 2008: 39):

1. Tarım, avcılık, ormancılık,
2. Balıkçılık
3. Madencilik ve taş ocakçılığı,
4. İmalat sanayi,
5. Elektrik, gaz ve su sektörleridir.

Bu beş ana sektör dışında kalan inşaat, toptan ve perakende ticaret, otel ve lokantalar, ulaştırma, depolama, haberleşme, mali aracı kuruluşların faaliyetleri, eğitim, sağlık işleri ve sosyal hizmetler gibi ticaret ve hizmet faaliyetlerinde yer alan sektörler ÜFE hesaplamasına dâhil edilmeyen sektörlerdir (TÜİK, 2008: 39).

ÜFE kapsamında hangi malların hesaba katılacağı konusunda; üretimde yurtiçine yapılan satış değeri bakımından önemli bir değerinin olması, fiyatına ulaşılabilir ve izlenebilir olması, yurtiçi üretiminin sürekli olması

ölçütleri dikkate alınmaktadır (TÜİK, 2008: 40). Endeks hesaplamaları ile ilgili veriler sanayi üretim anketlerinden, ulusal hesaplardan ve üretici fiyatları endeksi anketinden derlenmektedir. ÜFE, aynı tüketici fiyatları endeksinde olduğu gibi TÜİK tarafından aylık olarak hesaplanmaktadır.

3.3. GSYİH Deflâtörü

GSYİH Deflâtörü (örtük fiyat deflâtörü olarak da bilinir), belirli bir dönem için ölçülen nominal GSYİH'nın reel GSYİH'ya bölünmesiyle elde edilen bir endekstir. Nominal GSYİH'nın hesaplanmasında fiyatların yükselmesi ya da düşmesi de yer alırken Reel GSYİH hesaplamasında fiyat artışları belirli bir dönemin fiyatı baz alındığından sadece üretim değişmelerine odaklanılır.

$$\text{GSYİH Deflâtörü} = \frac{\text{Nominal GSYİH}}{\text{Reel GSYİH}} \times 100$$

GSYİH verileri incelendiğinde, nominal GSYİH'nın reel GSYİH'dan daha hızlı arttığı gözlemlenmektedir. Bu durumun temel nedeni fiyatlar genel seviyesindeki yükselmedir; çünkü reel GSYİH, cari dönemde üretilen tüm mal ve hizmetlerin değerini, belli bir yılın fiyat düzeyi üzerinden yansıtır, yani üretimdeki fiziki değişimi ifade eder; fakat nominal GSYİH, bir ekonomide cari yıl içerisinde üretilen tüm mal ve hizmetlerin, o yılın piyasa fiyatı üzerinden değerini yansıtır, yani üretimdeki fiziki artışla birlikte mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki artışı da ifade eder. Ekonomideki fiyat artışlarını bu noktadan hareketle ölçebiliriz. Nominal GSYİH'nın reel GSYİH'ya oranına GSYİH Deflâtörü denilmektedir. Bu deflâtördeki yüzde artışlar hesaplanırsa deflâtöre dayalı enflasyon hesaplanmış olur.

3.4. TÜFE ve GSYİH Deflâtörünün Karşılaştırılması

TÜFE ile GSYİH Deflâtörünün birinci farkı fiyat hesaplamasındaki kullandıkları sepet farklılığıdır. TÜFE, tüketicilerin talep ettikleri mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişmeye odaklanmışken, GSYİH Deflâtörü üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişmeye odaklanmıştır. Aslında her iki değer de fiyatlar genel seviyesindeki değişmeyi ifade etmektedir. Baz aldıkları veri grubu farklıdır. TÜFE en fazla talep edilen mal ve hizmetleri değerlendirirken Deflâtör milli gelir hesaplamalarından doğan üretim esaslı bir fiyat endeksi hesaplar.

Aralarındaki ikinci fark; TÜFE'nin ithal malları içerirken GSYİH Deflâtörünün ülke sınırları içerisinde üretilen ürünlerdeki fiyat değişimlerini analiz etmesidir. TÜFE hesaplamasında ürünün nerede üretildiğinin bir anlamı yokken deflâtör milli gelir hesaplamalarının doğal sonucu olarak

sadece ülke içinde üretilen ürünlere odaklanır. Bu manada Deflatör, TÜFE'ye göre daha geniş bir sepeti içerir.

4. Enflasyon Çeşitleri

Kavramsal olarak enflasyon genellikle fiyat artış hızına, nedenlerine göre diğer enflasyon türleri olarak ana başlıklar itibariyle ifade edilir. Enflasyon çeşitleri, sorunun ortaya konulmasında ve enflasyonla daha etkin mücadele noktasında tek tek önem arz eder. Örneğin enflasyon sorunun anlaşılmasına fiyat artışlarının seviyesi önemliken enflasyonla mücadele için enflasyonun nedenlerinin iyi bilinmesi ve analiz edilmesi gereklidir.

4.1. Fiyat Artış Hızına Göre Enflasyon Çeşitleri

Yıllık fiyat artış oranına/hızına göre 3 çeşit enflasyon vardır. Bunlar; sürünen enflasyon, yüksek enflasyon ve hiperenflasyondur.

4.1.1. Sürünen Enflasyon

Bir ekonomide yıllık olarak %2-3 enflasyonun olması fiyat istikrarının sağlandığı anlamına gelir. Bu oran gelişmekte olan ülkeler için %5-6 olarak da kabul edilebilir. Zannedilenin aksine sıfır enflasyon, reel faizleri artırdığı ve deflasyon tehlikesi oluşturduğu için birtakım riskler barındırır. Bu seviyelerin üzerindeki her enflasyon fiyat istikrarını bozduğundan dezenflasyon programlarıyla mücadele edilmelidir.

İlimli veya sinsi enflasyon olarak da adlandırılan sürünen enflasyon, bir ekonomide yıllık enflasyon oranının tek haneli rakamları aşmaması durumu olarak tanımlanmaktadır; yani yıllık enflasyonun %10'un altında kalmasıdır. Bu enflasyon türünde fiyat artışları oldukça ılımlıdır. Her ne kadar tek haneli enflasyon rakamları makul görülebilse de sürünen enflasyonun iki tehlikesi vardır. Birincisi %10'a yakın enflasyonun tam olarak fiyat istikrarı sağlanmadığı için bir anda yüksek enflasyona dönüşme potansiyelinin olmasıdır. Türkiye'de 2021 yılının Aralık ayından itibaren bu durum yaşanmış ve enflasyon sadece 6 aylık bir sürede 3 haneye yaklaşmıştır. İkinci olarak uzun dönemde fiyatlar birikimli olarak arttığından yine fiyat istikrarı sağlanmamış olur. Enflasyonun yıllık ortalama %6,7 olduğu bir ekonomide fiyatlar her 10 yılda bir ikiye katlanır. Bu duruma örneği yine Türkiye'den verebiliriz. Türkiye 2004-2016 döneminde tam manasıyla sürünen enflasyonu yaşamıştır. Enflasyon %10'un hemen altında seyretmiştir. 2003=100 kabul edilen TÜFE, 2004 yılında 109'a, 2016 yılında ise 281'e yükselmiştir. Bu tehlikeleri nedeniyle Fed, enflasyon ABD'de %9,1'e ulaşınca 2023 yılından itibaren hızla faizleri artırarak dezenflasyon politikasına geçiş yapmıştır. Fed'in

bu dikkati 1970'li yılların ikinci yarısından çıkardığı derslerle de ilişkilidir.⁴ Avrupa Merkez Bankası, ABD'den daha düşük enflasyon seviyelerinde yine dezenflasyon politikası uygulamıştır.

İlimli enflasyon koşullarında bir ülkede para ikamesi durumu oluşmaz. Bu süreçte bireyler fiyatlar genel düzeyindeki değişimleri pek hissetmedikleri için bekleyişler nispeten istikrarlıdır ve ulusal paraya olan güven sarsılmaz. Bireyler sözleşmelerini yabancı ülke paraları üzerinden yapmaya yönelmezler. Ayrıca ılımlı enflasyon koşullarda bireyler tasarruflarının reel olarak azalacağı endişeleri olmadığı için tasarruflarını ulusal para cinsinden ve vadesiz hesaplarda tutabilirler (Bilgili, 2017: 97).

4.1.2. Yüksek Enflasyon

Dörtünela enflasyon olarak da bilinen yüksek enflasyon için tam bir sınır belirtmek güç olsa da yıllık olarak iki haneli enflasyon rakamları genellikle bu kategoride değerlendirilmektedir. Yüksek enflasyonun en önemli göstergesi, kişilerin üretim, tüketim, tasarruf ve yatırım kararlarını alırken fiyat artış oranını temel gösterge olarak hesaba katmalarıdır. Yüksek enflasyonun varlığı bireylerin iktisadi kararları ve beklentileri üzerinde olumsuz etkiler yaratır. Bireyler enflasyondan korumak ve ellerindeki paranın alım gücünü kaybetmemek için nakit para tutmak yerine mevcut nakitlerini tüketime ya da yabancı ülke paralarına yönlendirirler. Türkiye 1971 yılından 2004 yılına kadar sürekli olarak yüksek enflasyon yaşamıştır (Yıldırım ve Caklı, 2018: 191). Aylık enflasyonun iki haneye çıkması da, henüz yıllık enflasyon iki hane olsa bile, bu kategoride değerlendirilebilir.

4.1.3. Hiperenflasyon

Enflasyon seviyesi her ne olursa olsun bir kere ortaya çıktı mı eğer uygun dezenflasyon politikaları uygulanmazsa sürekli olarak daha yüksek rakamlara çıkma potansiyelindedir. Yüksek enflasyon konusunda gerekli önlemler alınmazsa enflasyona süratle hiperenflasyona döner. Yıllık enflasyon oranlarının üç, dört ya da daha yüksek haneli rakamlara ulaştığı enflasyon oranına hiperenflasyon denmektedir. Bu dönemde fiyatlar astronomik şekilde artmaktadır. Enflasyon hesaplamaları yıllık hesaplanmak yerine aylık olarak hesaplanmaktadır. Hiperenflasyon, enflasyon artışının çok uç ve aşırı olduğu durumu nitelemektedir.

4 1973 yılından itibaren petrol fiyatlarına dayalı olarak tüm dünyada olduğu gibi ABD'de de enflasyonist bir süreç yaşanmıştır. Fed, enflasyon azalmayınca başlayınca faizleri erken indirmeye başlamış ve enflasyon tekrar yükselerek %14'ü görmüştür. Bu seviyedeki enflasyonla mücadele daha zor olduğundan ve daha sert tedbirler gerektirdiğinden ABD ekonomisi 1980'li yılların başlangıcında 2 yıl durgunlukta kalmıştır.

Hiperenflasyon dönemlerinde fiyat artışları çok hızlı olduğu için aynı malı iki defa aynı fiyata almak olanaksız hale gelebilir. Ulusal para değer ölçüsü ve tasarruf aracı olma özelliğini tamamen yitirir. Zira ulusal para cinsinden elinde para tutan bireyler tuttıkları bu para ile çok kısa süre içinde, mal ve hizmet alamaz duruma gelebilirler. Bu durumun mevcut olduğu ekonomilerde fiyatlar genel düzeyi çok hızlı artmakta ve buna bağlı olarak paranın reel değeri çok kısa sürede azalmaktadır. Hiperenflasyonun mevcudiyeti ekonomiler için ciddi problemler oluşturmaktadır. Hiperenflasyon, piyasa işleyişini çarpıtarak gelecek hakkında belirsizlik yaratır ve ulusal paranın işlevlerini zayıflatır. Bu olgunun var olduğu ekonomilerde para ikamesi (dolarizasyon olarak da bilinir) doğal bir sonuçtur. Para ikamesi, ulusal paranın değer biriktirme, değişim ve hesap birimi aracı olma fonksiyonlarının tahrip olması sonucu bu fonksiyonların yabancı paralara kaymasıdır (Yıldırım ve Caklı. 2018: 191).

4.2. Nedenlerine (Kaynağına) Göre Enflasyon Çeşitleri

İktisat yazınında enflasyonun üç temel nedenine vurgu yapılmaktadır. Bunlar; talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ve enflasyon beklentileridir. Enflasyonla etkin bir mücadele yapılacaksa enflasyonun nedeninin çok iyi anlaşılması gerekir. Talep enflasyonuna çoğunlukla yanlış para ve maliye politikaları yol açarken maliyet enflasyonunun nedeni Petrol Krizinde olduğu gibi dışsal bir şoktan kaynaklanabilir. Yüksek enflasyon ve hiperenflasyonda artık güçlü enflasyonist beklentiler olduğundan talep ve maliyet enflasyonu ayırtırmak zordur. Nedeni her ne olursa olsun enflasyonla toplam talebi dengeleyerek mücadele edilir.

4.2.1. Talep Enflasyonu

Talep kaynaklı enflasyon, ekonomideki mal ve hizmetlere olan talebin arzı aşması durumunda ortaya çıkar. Talep artarken, satın alınabilecek mal ve hizmet arzı aynı kalabilir veya düşebilir. Talep kaynaklı enflasyona bir arz kıtlığı da neden olabilir; ancak bu tür enflasyonun ana nedeni genellikle kısa dönemli hedeflerden dolayı ekonomi yöneticilerinin genişleyici para ve maliye politikalarına yönelmesidir. Ekonomide ulusal para miktarının artması, arzdaki kıtlıklar nedeniyle fiyatlar üzerinde yukarı yönlü baskıya neden olur. Genişleyici para ve maliye politikaları 1929 Krizinden sonra ve COVID-19 döneminde olduğu gibi talep kaynaklı sorunlar var olduğunda oldukça işlevsel olabilir; ancak 1973 Krizinden sonra olduğu gibi ekonomileri enflasyonist sürece sokabilir.

Ekonomilerde, bazı dönemlerinde üretim imkânlarını zorlayan toplam talep artışları oluşması ve talep artışlarına karşılık üreticilerin üretim seviyelerini aynı hızda arttıramamaları ekonomide bir talep fazlası yaratarak

fiyatların artmasına neden olmaktadır. Bu durum literatürde *talep çekişli enflasyon* (demand-pull inflation) olarak tanımlanmaktadır. Bu enflasyon çeşidinde toplam talep ve toplam arz arasındaki açık ne kadar geniş olursa, enflasyon o kadar hızlı gerçekleşmektedir (Totonchi, 2011: 460).

Kamu harcamalarının aniden artması, merkez bankasının parasal genişlemeye gitmesi (para arzını artırması), nüfus artışı gibi sebepler talep artışına neden olabilir. Bu talep artışları arz miktarını aştığında talep enflasyonuna neden olmaktadır. Talep enflasyonunu önlemenin yolu toplam talebin her bir bileşeninde (tüketim, yatırım ve devlet harcamaları) düşüşe neden olacak politikalar ile talebin bastırılması, daha teknik bir tabirle dengelenmesidir. Kamu harcamalarının azaltılması, ekonomideki para miktarının kontrol altında tutulması, reel ücretlerin düşürülmesi, tarımsal destekleme oranlarının düşürülmesi ve insanları daha fazla tüketimden vazgeçirip tasarrufa yönlendirecek politikalar toplam talebi azaltır (Totonchi, 2011: 460). Bu sayede ekonomideki enflasyonist baskılar kontrol altına alınmış olur.

4.2.2. Maliyet Enflasyonu

Maliyet enflasyonu (maliyet itişli enflasyon-cost push inflation), çoğunlukla, üretilen mal ve hizmetlerin maliyetlerinde yaşanan artış sonucu arzın azalması ve buna bağlı olarak fiyatlar genel seviyesinin yükselmesini ifade etmektedir. 1973 Petrol Krizi bu durumun tipik örneğidir. Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı Yıllarında çok sayıda kişinin askere alınmasıyla iş gücü açığına bağlı olarak yaşanan mal kıtlıkları, 2021-Aralık ayında döviz kurundaki artışa bağlı olarak yaşanan enflasyon, maliyet enflasyonuna örnek verilebilir.

Maliyet enflasyonunun nedenleri genel olarak şöyle sıralanabilir (Orhan ve Erdoğan, 2013):

1. Petrol ve gıda gibi emtia fiyatlarında yaşanan artışlar.
2. Üretim faktörlerine ödenen fiyatlarda bir artış (ücret, kira, finansman maliyetleri vb.).
3. Doğal afetler.
4. Hammadde ve girdi fiyatlarındaki artış.
5. Döviz kurlarının yükselmesi.
6. Enerji maliyetlerindeki yükseliş.
7. Tekelci işletmelerin yaptıkları fiyat artışları.
8. Vergi oranlarındaki artış

Maliyet enflasyonu kendi içinde *ücret enflasyonu* ve *kâr enflasyonu* olarak sınıflandırılmaktadır. Ücret enflasyonu, verimlilikten bir artış olmadan ücretlerin yükselmesi nedeniyle üretim maliyetlerinin de yükselmesidir (firmalar açısından ücret bir maliyet kalemidir). Enflasyon nedeniyle reel gelirleri azalan çalışanlar bu durumu telafi etmek amacıyla ücret artışı için baskı oluşturabilirler. Bu ücret artışları ile var olan enflasyon daha da yükseğe çıkabilir. Ekonominin birkaç sektöründe parasal ücretlerdeki artıştan dolayı maliyetler artabilir ve ürünlerinin fiyatları yükselebilir. Bir ekonomide sektörler arasındaki karşılıklı bağımlılık gereği (bir sektörün nihai çıktısı bir başka sektörün temel girdisi olabilir), birkaç sektördeki maliyet artışları diğer sektörlerdeki ürünlerin de fiyatını artırır. Dolayısıyla başlangıçta ekonomide birkaç sektörde olan ücret kaynaklı enflasyon, kısa sürede diğer sektörleri de etkileyerek fiyat artışlarına neden olacaktır. Öte yandan ürün fiyatlarındaki artış, sendikaların ve çalışanların hala daha yüksek ücret talep etmelerine neden olabilmektedir. Bu durum içinden çıkılmaz bir *ücret-maliyet sarmalı* oluşturmaktadır (Yıldırım ve Caklı, 2018:194).

Maliyet itişli enflasyonun diğer bir nedeni ise kar enflasyonudur. *Kar enflasyonu* firmaların elde ettikleri kârları artırmak istemeleri neticesinde fiyatları yükseltmesidir. Özellikle aksak rekabetin söz konusu olduğu oligopol ve tekelci firmalar daha yüksek kar elde etmek için, bu yöneme başvurumaktadırlar (Totonchi, 2011: 460).

4.2.3. Enflasyon Beklentileri

Enflasyonun nedenlerinden sonuncusu enflasyon beklentileridir. Bu durum mevcut enflasyonun sürmesini ve giderek tırmanmasını sağlamaktadır. Ekonomik aktörlerin ileride fiyatların artmaya devam edeceği beklentisi ile yüksek enflasyonist beklentilere girmesi, enflasyonun devam etmesine ve/veya hızlanmasına neden olmaktadır. Bireylerde gelecek için enflasyonun devam edeceği düşüncesi oluşursa, kendilerini gelecek enflasyondan korumak için birtakım önlemler alırlar. Üreticiler ürettikleri mal ve hizmet fiyatlarının diğer mal ve hizmet fiyatları karşısında görece azalmaması için fiyatları arttırma çabasına girerken, çalışanlar reel gelirlerinin azalmaması için ücret artışı talep ederler. Ücretlerin artması firmalar için üretim maliyetini yükselteceği için arzın azalmasına bunun sonucunda ise fiyatların yükselmesine yol açacaktır. Ayrıca enflasyon beklentilerinin olduğu bir ortamda kişilerin harcama eğilimleri de yüksek olur. Bireyler aynı malı gelecekte daha yüksek fiyata satın almak yerine bugün satın almayı tercih ederler. Enflasyon beklentisinin olduğu bir ortamda bireyler, reel alım gücünü hızla yitireceği için ellerinde ulusal para tutmak istemezler, ulusal paradan kaçış başlar ve paranın dolanım hızı yükselir. Bu durum ekonomide para arzı artışı olmuş gibi etki yaratarak

enflasyonun yükselmesine sebep olur. Enflasyon beklentilerinin yerleştiği bir toplumda, enflasyonu düşürmeye yönelik para ve maliye politikaları karşısında bile bu beklentilerini kolayca ve kısa zamanda değiştirmezler. Böylece enflasyonu önlemeye yönelik politikaların başarılı olması güçleşir (Şahin, 2006: 359).

Ekonomik aktörler, ileriye yönelik enflasyon beklentilerini yakın geçmişte yaşanan enflasyon gerçekleştirmelerine göre belirlemeye devam ettiği sürece, enflasyon artış oranı geçmişe paralel bir seyir izlemeye devam edecektir. Bu durum enflasyon ataletine neden olmakta ve bu nedenle bir taraftan enflasyonla mücadele edilirken bir taraftan da enflasyon beklentileri de düşürülmeye çalışılır (TCMB, 2013: 5).

Enflasyon ile mücadelenin ilk adımı enflasyon beklentilerini düşürmektir. Merkez bankası beklentileri enflasyon hedeflemesi politikalarıyla yönetir. Bu amaca yönelik merkez bankası bir enflasyon hedefi (π^e) belirler ve gerçekleşen enflasyonu (π) hedeflenen enflasyona yaklaştırmaya çalışır. Enflasyon hedefine olabildiğince yaklaşılması yani gerçekleşen ve beklenen enflasyonun birbirine yakın olması merkez bankasının beklentiler üzerindeki etkisini arttırır. Böylece, bireylerin merkez bankası politikalarına olan güvenini artar ve bu sayede banka beklentiler kaynaklı enflasyon düşmeye başlar.

Enflasyonla mücadelede ve beklentilerin yönetilmesinde merkez bankalarının hayati bir rolü vardır. 1980'li yıllardan itibaren devreye giren *sözlü iletişim* (forward guidance) merkez bankalarının beklentileri yönetmede temel bir para politikası aracı haline gelmiştir. Bu noktada Fed, Avrupa Merkez Bankası gibi güçlü merkez bankaları enflasyonla çok daha etkin mücadele ederken TCMB gibi sıkça siyasal müdahaleye maruz kalarak enflasyon hedeflerini tutturamayan merkez bankaları ise enflasyonla mücadele başarısız olmaktadır.

4.3. Diğer Enflasyon Çeşitleri

Daha önce tanımlamalarını yapmış olduğumuz enflasyon çeşitlerine ilave olarak; kronik enflasyon, yapısal enflasyon, çekirdek enflasyon ve beklenen/beklenmeyen enflasyon tanımlamalarına da enflasyonun daha iyi anlaşılması ve enflasyonla daha etkin mücadele için yer vermekte fayda vardır.

4.3.1. Kronik Enflasyon

Kronik enflasyon terimi aslında enflasyonun süresini nitelemektedir. Bir ekonomide uzun yıllar boyunca devam eden ve kontrol altına alınamayan enflasyon *kronik enflasyon* olarak tanımlanmaktadır. Kronik enflasyon koşullarında uygulanan politikalar sonuçsuz kaldığı için hane halklarının

enflasyonla yaşamaya alıştığı durumu ifade eder. Kronik enflasyonun en belirleyici özelliği enflasyonun sürekli olarak kendi kendini beslemesidir. Bundan dolayı bu enflasyon çeşidine *enflasyon ataleti*, *enflasyon sarmalı ya da helezonu* da denmektedir (Parasız, 2002: 43). Kronik enflasyon çeşitli seviyelerde oluşabilir.

Türkiye'nin enflasyon tarihi kronik enflasyonun tipik örneğidir. Eğer fiyat istikrarını %3-5 aralığında sağlanmış kabul edilirse Cumhuriyet tarihi boyunca 1920'li yıllar, 1930'lu yıllar ve 1960'lı yılların ilk yarısı hariç Türkiye'de fiyat istikrarı sağlanmamıştır. Özellikle 1971-2004 döneminde kesintisiz olarak çift hanede kalmış, hatta 1979 ve 1994 yıllarında üç haneli rakamlara ulaşmıştır. Türkiye 2017'den sonra tekrar enflasyonist döneme girmiştir. Bu kadar kronik bir enflasyonla mücadele çok çetin olacaktır.⁵

4.3.2 Yapısal Enflasyon

Yapısal enflasyon olgusu özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonominin zayıf taraflarından ve kendilerine has yapısal özelliklerinden kaynaklanan fiyat artışlarını tanımlamaktadır. Bu ekonomilerin kendilerine has yapısal özellikleri enflasyon ile mücadeleyi güçleştirmektedir. İşgücü piyasasındaki yapısal sorunlar, tasarruf eğiliminin düşük olması (dolayısıyla tüketim eğiliminin yüksek olması), kamu kesiminin sürekli olarak açık vermesi ve bazı sektörlerdeki eksik rekabet koşulları yapısal enflasyonun nedenleri olarak sıralanabilir (Şahin, 2006: 358).

4.3.3. Çekirdek Enflasyon

Enflasyonun iyi analiz edilmesi ve enflasyonla etkin mücadele edilmesi için enflasyona neden olan içsel (örneğin para arzının ve kamu harcamalarının artırılması) ve dışsal faktörlerin (örneğin enerji maliyetlerinin yükselmesi, gıda fiyatlarında meydana gelen mevsimsel dalgalanma) anlaşılması gerekir. Enflasyonla mücadele için yürütülen politikaların dışsal faktörler üzerinde bir etki oluşturması beklenemez. İşte bu sebeple TÜFE sepetinden birtakım ürünlerin çıkarılmasıyla hesaplanan enflasyona *çekirdek enflasyon* denilmektedir. Geçici fiyat hareketleri analiz dışı bırakıldığından çekirdek enflasyon uzun süreli enflasyonist eğilimleri ve enflasyonla etkin mücadele edilip edilmediğini yansıtır (Yıldırım ve Caklı, 2018: 196).

Tüm dışsal ve geçici etkilerin arındırılması sonucunda fiyatlar genel düzeyindeki artış anlamına gelen çekirdek enflasyon, enflasyonun geleceğine ilişkin tahmin edici gücü yüksek olan, enflasyonun eğilimini belirleyen ve para

5 Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: Yıldırım ve Caklı, 2018: 209-214.

politikasının oluşturulmasına yardımcı olan bir göstergedir. TÜİK tarafından çekirdek enflasyonu ifade edecek şekilde *Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri* hazırlanmaktadır. Özel kapsamlı TÜFE göstergeleri, TÜFE'den bazı alt kalemlerin dışlanması yoluyla oluşturulan fiyat endeksidir. Bu özel kapsamlı fiyat endeksleri, tüketici fiyatlarında gözlenen tüm geçici etkileri dışlayarak fiyat değişimlerini ölçmektedir. Bu nedenle, uluslararası piyasalardaki fiyat hareketlerine bağlı enerji fiyatları, mevsimsel etkilere maruz ürünlerin fiyatları, devletin kontrolünde belirlenen fiyatlar ve dolaylı vergiler (KDV, ÖTV vb.), tüketici fiyatları endeksinden kademeli olarak ayrıştırılmasıyla hesaplanmaktadır. Hesaplanan bu göstergeler, gerçekleşen enflasyonun kaynağının açıklanmasında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (TÜİK, 2008: 11). Bu endekslerden hangisini ya da hangilerini esas alacağı araştırmacının ve politikacının amacına bağlıdır.

TÜİK tarafından çekirdek enflasyonu ifaden eden özel kapsamlı TÜFE Göstergeleri hiyerarşik olarak aşağıdaki şekilde sıralanabilir. Bu altı grup içinde çekirdek enflasyonla daha çok B ve C grubu kastedilir.

- A. Mevsimlik ürünler hariç TÜFE
- B. İşlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içecekler ve tütün ürünleri ile altın hariç TÜFE
- C. Enerji, gıda, alkollü içecekler ve tütün ürünleri ve altın hariç TÜFE
- D. İşlenmemiş gıda, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç TÜFE
- E. Alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç TÜFE
- F. Yönetilen-yönlendirilen fiyatlar hariç TÜFE

4.3.4 Beklenen ve Beklenmeyen Enflasyon

Fiili enflasyonun daha önceden ilan edilen (beklenen) enflasyona eşit olduğu ($\pi = \pi^e$) durumu ifade eden beklenen enflasyon, iktisadi aktörlerin gelecekle ilgili tahmin ettikleri enflasyonu işaret eder. Beklenen enflasyon değerleri ekonomide genellikle 2 şekilde oluşur: ilk olarak ekonomide uzun süredir mevcut olan belirli bir enflasyon oranı, bireyler üzerinde bu enflasyon oranının gelecekte de devam edeceği beklentisi oluşturur. İkinci olarak ise merkez bankası politikalarına güvenin olduğu ekonomilerde merkez bankaları enflasyon hedeflemesi politikası kapsamında gelecek dönemler için öngördüğü enflasyon değerlerini açıklar. Bu açıklanan değerler ekonomik aktörler için gelecek enflasyon beklentisini oluşturmaktadır. Her iki durumda da fiyat değişimleri bireyler için sürpriz olmayacaktır. Örneğin 2021 yılında merkez bankasının gelecek yıldaki (2022) enflasyon hedefinin

%8 öngördüğünü varsayalım. Böyle bir durumda iktisadi aktörler (eğer merkez bankasına güveniyorlarsa) geleceğe ilişkin yapacakları planlarda bu %8'lik enflasyonu hesaba katacaklardır. İşçiler ücret sözleşmeleri yaparken bu enflasyon bekleliğini hesaba katarken, aynı şekilde kira sözleşmelerinde de bu oran dikkate alınacaktır. Yine benzer şekilde borç alan ve veren taraflar gelecekte söz konusu para miktarının değerinde azalma olacağına farkında oldukları için nominal faiz oranı beklenen enflasyonun etkisini gidermesi için %8'den daha yüksek olacaktır (Yıldırım ve Caklı, 2018: 197).

Beklenmeyen (sürpriz) enflasyon; daha önceden açıklanan veya beklenen enflasyonun gerçekleşmediği ($\pi \neq \pi^e$) durumu ifade etmektedir. Enflasyonist ortamlarda yapılan sözleşmeler ve geleceğe ilişkin planlarda enflasyon göz önünde bulundurulmaktadır. Beklenmeyen enflasyon durumu, sözleşme taraflarına beklenmeyen kar ve zararlar yüklemektedir. Enflasyonun sürpriz bir şekilde beklenenden yüksek gerçekleştiği bir ortamda (örneğin %8'lik beklentiye karşılık %15 gerçekleşsin) borç verenlerin satın alma gücü azalırken, borç alanların satın alma gücü artmaktadır. Çünkü geçmişte borç verilen para miktarında reel olarak bir aşınma meydana gelmiştir. Bu durum özellikle borçlular açısından beklenmeyen bir kazanç oluşturmaktadır. Bazı kesimler için enflasyon beklentilerindeki sapmalar istenmeyen durumlara neden olmaktadır. Özellikle ücretli çalışanlar bu sürpriz enflasyondan en çok etkilenen kesimdir. Bu durum beklediklerinden daha az satın alma gücü elde etmelerine neden olmaktadır. Enflasyonun yüksek düzeylerde seyrettiği ekonomilerde; enflasyonun yüksek düzeyde değişken olma eğilimi vardır. Böyle bir ortamda; fiyat düzeyinin gelecekte ne olacağına ilişkin öngörüler oldukça güçleşmektedir (Yıldırım ve Caklı, 2018: 197-8).

5. Enflasyonun Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Enflasyon direkt olarak paranın değerinde azalma meydana getirdiği için karar birimlerinin ekonomik refahı üzerinde pek çok olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Ekonomik aktörlerin iktisadi kararlarında en çok göz önüne bulundurduğu değişken fiyattır. Fiyatlar genel seviyesindeki bozulma geleceği öngörülemez hale getirebilir. Bu nedenle ekonominin bütünü açısından enflasyonun etki ve maliyetleri önem arz etmektedir.

5.1. Ayakkabı Eskitme Maliyeti

Enflasyonun en çok etkilediği kesimlerden bir tanesi, ellerinde ulusal para cinsinden nakit para bulunduran kişilerdir. Enflasyonist dönemlerde, elde nakit para tutmanın maliyeti artar; çünkü iktisadi aktörlerin ellerinde tuttukları nakit paranın reel değeri, enflasyonun şiddetine göre değişmekle birlikte, sürekli olarak azalır. Bu durumda bireyler nakit para tutmak yerine

paralarını, döviz olarak tutabilir veya faiz getirisi elde etmek için bankalarda tutmayı tercih edebilirler. Artan fiyatlar nedeniyle ekonomide daha fazla para kullanımı gerekirken, bireyler az miktarda nakit para taşımaktadırlar. Nakit gereksinimi olan bireyler, bankalara ya da döviz bürolarına giderek nakit temin ederler. Enflasyonun maliyetinden korunmak isteyen bireyler sürekli olarak banka veya döviz bürolarına gidip gelmek zorunda kalır. Elde tutulan nakit miktarının reel değerinin azalmasının verdiği rahatsızlık ve bireylerin enflasyonun maliyetinden korunmak için gösterdikleri bu çaba ayakkabı eskitme maliyeti olarak adlandırılmaktadır (Yıldırım ve Caklı, 2018: 199). Her ne kadar bu isimle anılsa da aslında buradaki maliyet daha çok enflasyonun yol açtığı zaman maliyetiyle ilgilidir.

5.2. Katalog Maliyetleri (Menü Maliyetleri)

Enflasyon gerçekleşmesi sonucunda genel fiyatlar düzeyi yükseldiği için firmaların satış fiyatlarını yeniden hesaplaması ve güncelleme yapması gerekmektedir. Fiyat güncellemeleri, firmalar açısından ufak da olsa bir maliyet yaratmaktadır. Enflasyon nedeniyle firmaların fiyatlarını güncellenmesi, yeni katalog basımı ve dağıtımını kapsayan maliyetler katalog maliyeti olarak adlandırılmaktadır. Lokantalarda her fiyat güncellenmesi sonrasında menülerin yeniden basılması sonucu ortaya çıkan durum katalog maliyetlerine verilebilecek en güzel örnektir.

5.3. Vergi Sistemi Üzerindeki Etkileri

Enflasyonist bir ekonomide; vergi tahakkuku ve tahsilâtı arasındaki zaman farkı olması toplanacak verginin reel olarak değerini düşürmektedir. Ekonomi yazınında Olivera-Tanzi etkisi olarak adlandırılan bu durum; özellikle yüksek enflasyonların yaşandığı ekonomilerde kamunun gelir kaybına neden olmaktadır. Bu durumda bütçe açıklarını finanse etmek için parasal genişlemeye gidilmesi enflasyonu arttırmaktadır, artan enflasyon ise kamu vergi gelirlerindeki kayıpları arttırmaktadır. Vergi gelirlerindeki kayıplar ise bütçe açıklarını daha da arttırmaktadır. Ayrıca enflasyon ile maliyetleri artan firmaların karları da düşeceği için gelir üzerinden alınan vergi miktarları da azalacaktır. Dolayısıyla bu durum da kamu gelirlerini azaltıcı diğer bir etkidir.

Enflasyonun bütçe açıklarını artırıcı bu etkilerine karşılık, azaltıcı etkileri de söz konusu olabilmektedir. Söz konusu durumda mükellefler, reel gelirlerinde bir değişim olmamasına karşılık enflasyon nedeniyle bir üst vergi dilimine dahil olurlar. Özellikle artan oranlı gelir vergisinin uygulandığı ekonomilerde bu durum ödenecek vergi miktarının artması anlamına gelir.

Vergiler nominal gelir üzerinden alındığı için enflasyon kişilerin reel vergi yükümlülüklerini arttırmaktadır (Yıldırım ve Caklı, 2018: 199).

5.4. Ücret ve Fiyatlar Üzerindeki Etkileri

Enflasyondan en çok etkilenen ve en büyük zararı gören kesimlerden bir tanesi sabit gelirlili bireylerdir. Bu kesim enflasyon yükselirken de düşerken de reel gelir kaybına uğrar; çünkü fiyatlar genel düzeyi artışları, sabit gelirlili kesimin reel gelirlerinde enflasyon oranı kadar bir aşınma meydana getirir. Nominal ücret ve maaş artışları enflasyonun altında kaldığında sabit gelirlili kesim gelir kaybına uğrar ve satın alma gücü azalır.

Bu riskten kaçınmak için iktisadi aktörler, enflasyonist beklentilerini en üst limite göre düzenler. Bir üretici sattığı ürünün fiyatını belirlerken ya da bir çalışan maaşını belirlerken, reel olarak kayba uğramamak için en üst fiyat artışı beklentisini baz alacaktır. Bu da beklentileri yükselterek enflasyonun daha hızlanmasına neden olur. Ayrıca enflasyon düzeyindeki istikrarsız değişimler ekonomide belirsizlikleri arttıracığı için ekonomik risklerde yükselecektir. Böyle bir ortamda üretici ve tüketici kararları önemli derecede değişiklikler göstermektedir. Enflasyon dönemlerinde fiyat ve faizler, geleceğin verdiği belirsizliklerden kaynaklı riskleri karşılamak üzere daha yüksek seviyelerde oluşmakta, ücretler ve fiyatlar risk primlerini de içermektedir (Yıldırım ve Caklı, 2018: 200).

5.5. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Enflasyonist ortamda, enflasyonist beklentilerin fiyatlar üzerinde doğrudan etkisi vardır. Ev sahibi-kiracı, işçi-işveren, satıcı-alıcı ilişkilerinde bir taraf (ev sahibi, işçi, satıcı) yüksek artış talep ederken bir taraf (kiracı, işveren, alıcı) mümkün olduğunca düşük fiyat artışı isteyecektir. Burada belirleyici olan hangi tarafın daha fazla pazarlık gücüne sahip olduğudur. Bu ilişkilerde belirleyici olan daha çok ev sahibi, işveren ya da satıcı (özellikle eksik rekabet şartlarında) olacaktır. Bu da zaten dezavantajlı olan tarafın enflasyondan olumsuz etkilenmesine neden olacak ve gelir dağılımının daha çok bozulmasına yol açacaktır. Enflasyonist ekonomilerde gelir dağılımı sürekli olarak bozulmaktadır. Örneğin Türkiye'de enflasyonun zirve yaptığı yıl olan 1994'te 0,49 olan Gini katsayısı, nispeten fiyat istikrarının sağlandığı 2004 yılından sonra 0,38'e kadar gerilemiştir; ancak 2017 yılından itibaren artan enflasyonla gelir dağılımı tekrar bozulmaya başlamıştır.

Enflasyon ortamında kazançlı kesim, üretim yapmadan rant geliri elde eden kesimlerdir. Enflasyon düzeyini aşan faiz oranından (pozitif reel faiz) borç veren kesimler rant geliri elde etmektedir. Enflasyonun yaşandığı

ekonomilerde tasarruf sahipleri yüksek reel faizden yararlanırken, gelir düzeyi düşük kesim bu imkâna sahip olmadığı için bu durum gelir dağılımını bozmaktadır (Orhan ve Erdoğan, 2013: 271) .

5.6. Yatırım, Büyüme ve İstihdam Üzerine Etkileri

Bir ekonomide yatırım, iktisadi büyüme ve istihdam seviyesi birbiriyle yakın ilişki içinde olan kavramlardır. Yatırımların artması iktisadi büyümeye ve istihdam artışına neden olmaktadır. Yatırımların temel belirleyicilerinden bir tanesi gelecekle ilgili beklentilerdir. Beklentiler ne kadar iyileşirse yatırımlar da o kadar artar. Beklentileri ve öngörülebilirliği belirleyen temel değişkenlerden bir tanesi de enflasyondur.

Ekonomide yüksek enflasyonun mevcudiyeti belirsizlikler yaratmakta; belirsizlikler ise ekonomik aktörleri tüketim-yatırım konusunda kararsızlığa itmektedir. Fiyatlardaki sürekli değişkenlik, tüketiciler açısından fiyat kıyaslamalarını zorlaştırırken; firmalar açısından ise gelecek dönem maliyet/kar beklentilerinde belirsizliklere neden olduğu için yatırım yapma konusunda çekimser olmaları ile sonuçlanmaktadır. Enflasyon kaynaklı yaşanan belirsizlikler nedeniyle ekonomik aktörler; tüketim ya da yatırım yapmak yerine enflasyonun etkilerinden korunmak amacıyla arsa, arazi, döviz gibi spekülâtif alanlara yönelirler. Müteşebbisler uzun dönemli yatırım planları yapmaktan kaçındıkları için yatırımlar azalır. Yatırım azalışları ise üretimi negatif etkileyerek, reel GSYİH'nın azalmasına, yani büyümenin negatif yönde etkilenmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan yatırımların azalması, yeni istihdam alanlarının oluşturulmasını engelleyeceği için ekonomide işsizliğin artmasına da neden olacaktır (Yıldırım ve Caklı, 2018: 201).

1990'lı yıllarda Türkiye ekonomisinde yaşananlar bu duruma örnektir. Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşunun tahvil, bono, repo, döviz gibi asli faaliyet dışı elde ettikleri gelirin vergi öncesi net bilançooya oranı, 1982 yılında %15,2 iken 1998'de %87'ye, 1999'da %219'a ulaşmıştır (Sönmez, 2009: 53-54). Bu firmalar yatırım yapmak yerine kamuya borç vermeye yönelenerek yüksek faizli iktisadi duruma uyum sağlamışlardır.

5.7. Ulusal Paranın Değeri Üzerindeki Etkileri

Enflasyon ulusal paranın taşınması gereken nitelikleri deforme eder. Yukarıda bahsettiğimiz gibi enflasyon nedeniyle ulusal paranın satın alma gücünde aşınmalar meydana gelir ve yerli para tutmanın maliyeti artar. Bu durum bireyleri alternatif yabancı paralara yöneltir ve ulusal para yabancı para ile ikame edilir. Literatürde dolarizasyon ya da para ikamesi olarak adlandırılan bu durum, enflasyon ve makroekonomik istikrarsızlıklara karşı

verilen doğal bir tepkidir. Özellikle yüksek enflasyonun uzun yıllar yaşandığı ekonomilerde bu olgu ortaya çıkmaktadır. Dolarizasyon ile bireyler, enflasyondan korunmak amacıyla, ulusal para cinsinden finansal varlık tutmak yerine yabancı para cinsinden finansal varlıklar tutarlar (Serdengeçti, 2005: 2-3). Böyle bir durumda senyoraj gelirleri yabancı paranın sahibi ülkelere gider ve ülke ekonomisinde uygulanan para politikasının gücü azalır. Bunlara ek olarak dolarizasyonun ülke ekonomisine maliyetleri çok yönlüdür. Dolarizasyon finans, kamu ve reel ekonomiler üzerinden ülke ekonomisinin kırılganlığını artırır. Finans kesiminde yükselen bir dolarizasyon, gelecekte yükümlülükleri geri ödeme riskinden ötürü finansal kırılganlığı arttırabilir. Yabancı para cinsinden oluşan yükümlülüklerin yerine getirilememesi ihtimali (döviz açığı sorunu), ekonomide döviz sıkıntısı yaratarak kırılganlıkları arttırır (Serdengeçti, 2005: 8). Kamu kesimine bakılacak olursa; kamu vergi gelirleri yerel para cinsinden iken; dış borçlanmalar yabancı para cinsindedir. Dolayısıyla kamunun yabancı para cinsinden yükümlülükleri ile yabancı para cinsinden varlıklarının uyuşmaması ülke ekonomisinin kırılganlığını artırır. Dolarizasyon sorunu reel kesim üzerindeki etkileri ile de ekonominin kırılganlığını arttırmaktadır. Firma bazında fiyatlama davranışlarına bakıldığında; dolarizasyon eğilimlerinin artış gösterdiği ekonomilerde döviz kurundaki atışların fiyatlara yansımaya etkisi de artmaktadır. Bu durum, yabancı para cinsinden fiyatlamının yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Serdengeçti, 2005: 9-10). Sonuç olarak Gresham Kanunu (kötü para iyi parayı kovar) işler ulusal paranın değer kaybı hızlanarak, kalıcı bir hal alır.

5.8. Ödemeler Dengesi ve Uluslararası Rekabet Gücü Üzerine Etkileri

Enflasyon; bir ülke ekonomisinde genel fiyatlar seviyesinin sürekli artışı olarak tanımlanmaktadır. Fakat yurt içinde fiyat artışları yaşanırken ülkenin ticari ortağı olan ülkelere fiyat artışları yaşanmamışsa, *ceteris paribus*, yabancı ülke malları yerli mallara kıyasla ucuzlayacaktır. Aynı malı yurt içinden almaktansa dış ülkeden almak daha ucuz hale gelecektir. Bu durum yerli mal ve hizmetlere olan dış talebi düşürürken, ekonominin yabancı ülke mal ve hizmetlerine olan talebini arttıracaktır. Ülke ekonomisinde ithalat artarken, ihracat azalacaktır ve uluslararası rekabet gücü azalacaktır. Uluslararası rekabet gücü azalışı ile ihracatı ve ithalatı olumsuz etkilenerek ülkenin ödemeler dengesi açığı vermesi ile sonuçlanacaktır (Yıldırım ve Caklı, 2018: 202).

6. Enflasyon ile Mücadele ve Fiyat İstikrarının Sağlanması Süreci

Bir ekonomide enflasyonun varlığı toplumun bütün kesimlerini etkisi altına alan en önemli sorundur. Bu sorunla mücadele etmek için öncelikli olarak sorun kaynağının belirlenmesi gerekmektedir. Enflasyonun kaynağı doğru tespit edilemezse bu durum yanlış politikaların uygulanmasına yol açacaktır. Bu yanlış politikalar da enflasyon ile mücadele etmek yerine enflasyonu daha da hızlandırabilir.

6.1. Fiyat İstikrarı ve Önemi

Belirli periyotlarla açıklanan enflasyon rakamları ağırlıklı bir ortalamadan ibarettir. Örneğin aylık enflasyonun %2 açıklanması bütün mal ve hizmetlerin fiyatların %2 arttığı anlamına gelmez. Bazı ürünlerin fiyatı bu oranın çok üzerinde artmış olabilirken bazı ürünlerin fiyatı gerilemiş bile olabilir.⁶ Böylece enflasyonist ortamda göreceli fiyatlar⁷ sürekli olarak değişir ve ekonomide ileri düzeyde bir belirsizlik ortaya çıkar.

Yüksek enflasyon üreticilerin ürün fiyatlarını belirlemesini, tüketicilerin ise piyasadaki fiyat değişimlerini takip etmesini zorlaştırmaktadır. Enflasyonist ortamda malların fiyatları sık ve tahmin edilemez şekilde değişir ve ekonomik aktörlerin fiyat algısı tamamen bozulur. Bir malın fiyatına bakılarak pahalı yoksa ucuz mu olduğu bilinemez hale gelir. Bunun sonucunda ise kaynaklar verimsiz kullanılabilir (TCMB, 2018: 8). Yüksek enflasyon karşısında yerli paranın değeri azaldığı için bireyler harcama ve birikim yaparken daha güvenli olduğunu düşündükleri yabancı ülkelerin para birimlerini tercih edebilirler. Kuşkusuz enflasyonun zararlarına en çok düşük gelirli kesim maruz kalmakta, satın alma güçleri önemli derecede azalmaktadır. Enflasyon ekonomik açıdan mühim sonuçlara neden olmakla birlikte toplumsal düzeni de olumsuz etkilemektedir. Tarih boyunca, yüksek enflasyon beraberinde toplumsal istikrarsızlıkları da yaratmıştır (TCMB, 2018: 9). Tüm bu sebeplerden ötürü, fiyat istikrarının sağlanması yani paranın değerinin korunması ülkeler için büyük önem arz etmektedir.

Ekonomik istikrarın ana itici gücü fiyat istikrarını sağlamak ve bu istikrarı sürdürebilmektir. Fiyat istikrarı; ekonomik aktörlerin, tasarruf, yatırım ve tüketim kararlarını alırken dikkate almaya gerek duymadıkları ölçüde düşük enflasyon oranını ifade etmektedir. Böyle bir ortamda fiyat artışları çok azdır. Ekonomik aktörler ileriye dönük kararlarını çok daha isabetli alabilirler.

6 Bu durum enflasyon nedir başlığı altında açıklanmıştır.

7 Göreceli fiyat, bir malın başka bir malla değişim oranını ifade eder.

Makul ölçülerde düşük enflasyon, bir istikrarlı bir ekonomi için kesin gerekli şarttır. Üretimin devamlılığı ve yatırımların artması için, mal ve hizmet üretimini öngörülebilir hale getiren düşük bir enflasyon oranına ihtiyaç vardır. Öte yandan bir ekonomi için sıfır ya da negatif enflasyon istenen bir durum değildir; çünkü üreticiyi teşvik eden en önemli unsur fiyat ve ona bağlı olarak oluşan kardır. Fiyatların hiç artmaması, yani enflasyonun sıfır olması üreticilerin üretim yapma isteklerini olumsuz etkileyecekleri için bu durumun mevcut olduğu ekonomilerde de en az yukarıda değindiğimiz olumsuzluklar gibi benzer tablo çıkaracaktır. Genellikle yıllık fiyat artışlarının gelişmiş ülkelerde, %1-3, gelişmekte olan ülkelerde ise, %3-6 aralığı makul kabul edilir (Orhan ve Erdoğan, 2013: 274).

Fiyat istikrarının amacı ekonomideki genel fiyatlar seviyesini ifade etmek ve uzun süreli enflasyon ve deflasyondan (negatif enflasyon) kaçınmaktır. Fiyat istikrarı; yüksek düzeyli ekonomik aktivitelere ve istihdama birkaç şekilde katkıda bulunur. Fiyat istikrarının sağlandığı bir ekonomide şu durumlar söz konusudur (Scheller, 2004: 46):

1. Fiyat istikrarının sağlandığı bir ortamda nispi fiyatlar üzerinde genel fiyat seviyesi dalgalanmaları etkisi söz konusu olmadığı için insanların nispi fiyat değişikliklerini fark etmeleri kolaylaşır. Bu durum firmaların ve tüketicilerin tüketim ve yatırım konusunda daha bilinçli kararlar almalarını sağlar. Bu da piyasa kaynaklarının daha verimli bir şekilde tahsis edilmesini sağlar. Fiyat istikrarı; piyasa kaynaklarını en verimli kullanıldığı yerlere yönlendirerek ekonominin üretken potansiyelini artırır. Böylece fiyat istikrarının sağlandığı bir ekonomide büyüme potansiyeli de artar.

2. Eğer yatırımcılar, gelecekte fiyatların istikrarlı olacağından emin olursalar uzun vadede nominal varlıklar tutmakla ilgili riskleri dengelemek için enflasyon riski primi (Enflasyonun, beklenen enflasyonun üzerinde gerçekleşmesi halinde yatırımcıların reel kayıplara maruz kalmamak için talep ettikleri reel faize eklenen risk primini ifade etmektedir) talep etmezler. Risk primi talep edilmemesi reel faiz oranını indirir, böylece para politikası ile sermaye piyasasının tahsis etkinliğine katkıda bulunur ve yatırım teşvikleri artar. Bu sayede ekonomik refah artar.

3. Enflasyonun yüksek olduğu ekonomilerde gereğinden fazla mal stoku görülür. Gereksiz mal stoklamaları, verimli alanlarda kullanılacak kaynakları azaltır. Fiyat istikrarının güvenilir bir şekilde sürdürülmesi; bireylerin ve firmaların enflasyona karşı korunmak amacıyla kaynakları verimli kullanıldığı alanlardan başka alanlara yönlendirme eğilimleri azalır. Örneğin; yüksek enflasyon ortamında mal stoku yapmak teşvik edicidir çünkü enflasyon ortamında değeri koruma amacıyla mal stoklamak para veya

finansal varlıklardan daha iyi bir seçenektir. Ancak, mal stoklama verimli bir yatırım kararı değildir ve bu nedenle ekonomik büyümenin aksamasına neden olur.

4. Enflasyon, vergi ve sosyal yardım sistemleri üzerinde ekonomik davranışları bozucu etkiler yaratabilir. Fiyat istikrarı; enflasyonun vergi ve sosyal güvenlik sistemi üzerinden yol açtığı ekonomik maliyetleri ortadan kaldırır.

5. Fiyat istikrarının sağlanması; enflasyonist ve deflasyonist ortamlarda ortaya çıkan gelir ve servetin yeniden dağılımını engeller. Enflasyon ortamında gelir dağılımı kendilerini enflasyonun etkisinden koruyamayan sabit gelirli aleyhine bozulur. Ayrıca, enflasyondaki beklenmeyen yükselişler borç verenlerde bir kayıp, borç alanlarda ise bir kazanç oluşur ve borç verenden borç alanlara bir gelir aktarımı olur. Bu nedenle gelir dağılımının bozulması toplumsal uyum ve barışı olumsuz etkiler. Fiyat istikrarının sağlandığı ortamda sosyal uyum ve istikrar korunarak sürdürülür. Yirminci yüzyıldaki birçok vaka, yüksek enflasyon veya deflasyon oranlarının sosyal ve politik istikrarsızlık yaratma eğiliminde olduğunu göstermiştir.

6. Enflasyonun sürekli artması, yerel paraya olan güveni azaltarak bireyleri enflasyonun etkisinden korunabilecekleri ve daha değerli olan yabancı paralar kullanmalarına neden olmaktadır. Yabancı para elde tutma olgusu, ülkelerin emisyon kapsamında elde ettikleri senyoraj gelirlerini azaltırken, yabancı ülkeye maliyetsiz kaynak sağlar. Fiyat istikrarının sağlandığı bir ekonomide para ikamesi (dolarizasyon) azalır.

7. Fiyat istikrarının sağlanması ile ekonomide oluşan istikrar ortamı dış piyasalarda da hissedilecektir. Ülkeye uzun vadeli yabancı sermayenin üretken alanlara girişi hızlanacak ve ülkenin uluslararası piyasalardaki rekabet gücü artacaktır.

8. Ekonomik büyüme ve refaha önemli katkısı olan fiyat istikrarı, yüksek enflasyonun oluşturduğu belirsizlikleri de ortadan kaldırmaktadır.

6.2. Enflasyonla Mücadele: İstikrar Politikaları

Enflasyonun olumsuz etkilerinden kurtulmak için politika yapıcıların en önemli öncelikleri; işsizlik, dış ticaret açığı vb. başka sorunlar olsa bile önce fiyat istikrarını sağlamak olmalıdır. Fiyat istikrarı; ekonomide düşük enflasyon oranının sağlanması, bu oranın sürdürülmesidir. Bu oran daha önce %2-3 olarak belirtilmişti. Enflasyonist ortamda yıllar geçip sorun kronik hale geldikçe ve enflasyon yükseldikçe enflasyonla mücadele de güçleşeceğinden bu sorun bir an önce bertaraf edilmelidir. Enflasyonist ekonomileri olan ülkeler ancak deflasyonist politikalar da adı verilen istikrar politikaları ile enflasyonu kontrol altına alabilirler.

İstikrar politikaları iki grup altında sınıflandırılabilir: Ortodoks ve Heterodoks politikalar. Ortodoks istikrar politikaları enflasyonla mücadele konusunda sıkı maliye ve para politikası gibi iktisat içi araçlar kullanırken, Heterodoks politikalar maliye ve para politikasına ek olarak ücret ve fiyatlara doğrudan müdahaleleri içeren politikalar önermektedir (Alkan, 2004: 59). Türkiye ekonomisinde İkinci Dünya Savaşı yıllarında doğrudan fiyat müdahaleleri ile Heterodoks istikrar politikaları uygulanmaya çalışılırken, 1970'li yıllardan sonra enflasyonla mücadelede Ortodoks politikaları uygulanmıştır.

6.2.1. Ortodoks İstikrar Politikaları

Enflasyonla mücadele konusunda IMF'nin de sıklıkla başvurduğu bu politika, Monetarist ve Neo-Klasik görüşlerinin sentezinden oluşmaktadır (Alkan, 2004: 59). Ortodoks istikrar politikaları, enflasyonun parasal ve mali dengesizliklerden kaynaklandığını söylemektedir. Enflasyonla mücadelenin sıkı para ve maliye politikaları sonucu toplam talebin kontrol altına alınması ile sağlanacağını vurgulanmaktadır.

Ortodoks görüşe göre; enflasyon ve ödemeler dengesi açıklarının temel olarak 3 nedeni vardır; (i) para arzındaki hızlı artışlar, (ii) aşırı değerlenmiş döviz kuru ve (iii) kamu kesimi açıkları (Alkan, 2004: 59). Kamu bütçe açıklarının merkez bankası kaynakları ile finanse edilmesi; toplam talebi artırarak enflasyonu yükseltir. Sabit döviz kuru varsayımı altında, enflyonist sürecin hızlanması ithal malların yerli mallara göre ucuzlamasına neden olduğu için ithal mallara olan talep artacaktır. Ayrıca enflasyon nedeni ile ihracat mallarının maliyetinde artışlar olacaktır. Dolayısıyla ödemeler dengesi açık verecektir. Kısaca yurt içindeki talep fazlalığı iç ve dış dengesizliklere neden olmaktadır. Bu nedenle enflasyonla mücadele için; yurtiçi talep artışlarını teşvik eden politikalar ortadan kaldırılmalıdır. Talep artışlarını engellemek amacıyla sıkı para ve maliye politikaları uygulanmalarını önermektedir.

Ortodoks iktisat politikalarının iki temel amacı vardır; yurtiçi enflasyonu düşürmek ve dış dengeyi iyileştirmektir. Bunun için reel ücret indirimlerine gidilmesini önerilmekte ve devletin doğrudan fiyat belirlemesine karşı çıkılmaktadır (Karluk, 2006: 57). Bu uygulamaların sonucu olarak ücretli kesimin milli hâsıladan aldıkları pay azalır. Ortodoks istikrar politikaları enflasyonu ani şekilde kontrol altına almak ve kaynakları ihracata yönelik üretim yapan sektörlerle kaydırma eğilimindedir.

Ortodoks istikrar politikaları enflasyonla mücadele etmek amacı ile genelde şu araçları kullanmaktadır (Alkan, 2004: 60):

- Para arzının kontrolü (Sıkı Para Politikası)

- Kamu harcamalarının azaltılarak kamu açıklarının azaltılması
- Ücret artışlarının baskılanması
- Döviz kurunun devalüasyonu
- Fiyatların serbest bırakılması
- Sübvansiyonların kaldırılması

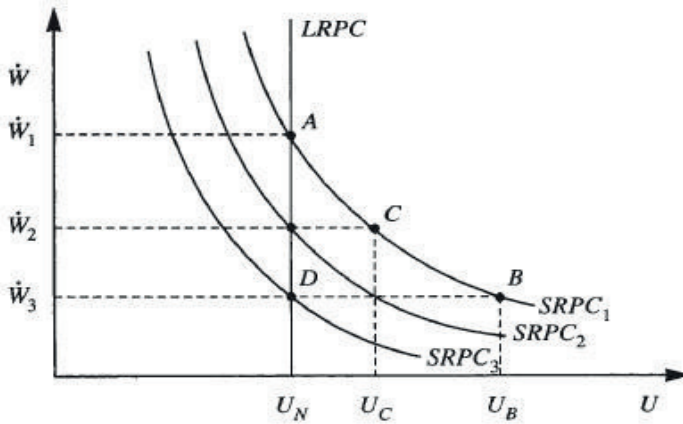
Para arzı kontrolü ile parasal genişleme kontrol altına alınmış olacaktır. Bu sayede yurt içi talep azaltılarak enflasyon kontrol altına alınır. Kamu harcamaları azalışı ve gelirlerini arttırıcı politikalar ile kamu harcamalarının yurt içi toplam talepteki arttırıcı etkisi ortadan kaldırılmış olur. Ayrıca çoğu zaman kamu açıkları parasal genişleme ile finanse edildiği için bu durum enflasyonu daha da körüklemektedir. Sıkı maliye politikaları sonucu tüm bu etkiler ortadan kalkarak enflasyon kontrol altına alınır. Döviz kuru devalüasyonları ile yerli paranın aşırı değerlenmesi sonucu oluşan cari açık ortadan kaldırılacaktır. Devalüasyon ile yerli paranın değeri düşürülecek; bunun sonucunda da ihraç ürünlerinin fiyatları azalırken, ithal mal fiyatları yükselecektir. Bu durum ithalatı azaltıcı, ihracatı arttırıcı bir etki yaratacağından dolayı dış ticaret dengesinde iyileşme sağlanacaktır. Ayrıca devalüasyon sonucu yurt içi tüketicilerin satın alma gücü azalacağı için ekonomideki mevcut talep fazlalığı da azaltılacaktır. Enflasyonla mücadele kapsamında piyasadaki fiyat çarpıklıklarını gidermek amacı ile fiyat kontrolleri kaldırılır. Bu politika ile firmaların daha etkin çalışmaları amaçlanır. Ayrıca ücretler kontrol altında tutularak toplam talep azaltılmaya çalışılır. Gerek ücret azalışları gerek fiyatların serbest bırakılması üretim maliyetlerini azaltacağı için ekonomide üretilen ürünler uluslararası alanda rekabet gücü kazanacaktır (Yıldırım ve Caklı, 2018: 204-5).

Ekonomilerde enflasyonla mücadele amacıyla uygulanan Ortodoks istikrar programları genellikle sosyal ve politik karışıklıklara yol açmaktadır; çünkü program kapsamında reel ücretlerin düşürülmesi, enflasyonla mücadelenin maliyetinin büyük oranda ücretli çalışanlar tarafından karşılanmasına neden olarak gelir dağılımını sabit gelirli aleyhine önemli ölçüde bozmaktadır. Toplam talepte düşüişlere neden olan bu program GSYİH'nın azalması, ekonomide durgunluğun oluşması ve işsizliğin artması ile sonuçlanmaktadır. Bu yüzden oy kaygıları nedeniyle siyasi iktidarlar enflasyonla mücadelede Ortodoks politikaları uygulamakta çekinceli davranmaktadır. (Parasız, 2010: 236).

1973 Petrol Krizi ve yol açtığı enflasyondan hemen sonra ortaya çıktığı için Monetarist Okul'un enflasyonla mücadele yöntemi daha iyi analiz edilmelidir. Keynesyen okulda sadece bir tek negatif eğimli Phillips Eğrisi

bulunmaktadır. Buna göre ücretler (ve fiyatlar genel düzeyi) yükseldikçe işsizlik azalacak veya ücretler azaldıkça işsizlik artacaktır.

Monetarist Okul'un öncülerinden Friedman, "enflasyonun her zaman ve her yerde parasal bir olgu olduğunu, yani yalnızca üretim miktarındaki artıştan daha hızlı bir parasal artışla üretilebileceğini" öne sürmüştür. Enflasyonun esasen aşırı parasal büyüme tarafından yayılan parasal bir olgu olduğuna dair düşünceleri göz önüne alındığında, monetaristler enflasyonun yalnızca para arzının büyüme oranının yavaşlatılmasıyla azaltılabileceğini savunurlar. Parasal genişleme oranının azaltılması, işsizlik seviyesinde bir artışa neden olur. Ekonomi yöneticilerinin karşı karşıya kaldığı politika ikilemi, parasal daralma yoluyla enflasyonu ne kadar hızlı düşürmeye çalışırlarsa, işsizliğin o kadar yüksek olacağıdır. Bu gerçeğin kabul edilmesi, bazı monetaristleri enflasyonu azaltmanın üretim-istihdam maliyetlerini en aza indirmek için parasal genişleme oranının yavaşça istenen seviyeye düşürüldüğü kademeli bir ayarlama sürecini savunmaya yöneltmiştir. Enflasyonun hızlı ve kademeli olarak düşürüldüğü alternatif politika seçeneklerinin maliyetleri Şekil 1'de gösterilmiştir (Snovdon ve Vane, 2005: 182-183).

Şekil 1. Monetarist Okul'da Genişletilmiş Phillips Eğrisi

Kaynak: Snovdon ve Vane, 2005: 183.

Şekilde dikey ekseninde ortalama reel ücret seviyesi yatay ekseninde de işsizlik oranı bulunmaktadır. SRPC kısa dönem Phillips eğrisini, LRPC ise uzun dönem (genişletilmiş) Phillips eğrisini ifade etmektedir. Şekilde ekonomi başlangıçta kısa vadeli Phillips eğrisi (SRPC₁) ve uzun vadeli dikey Phillips eğrisinin (LRPC) kesiştiği nokta olan A noktasındadır. Başlangıç noktasında,

ekonomide bir ücret ve fiyat enflasyonu oranı yaşanmaktadır ($\dot{W}_1 = P' = \dot{P}^e$),⁸ işsizlik doğal orandadır (U_N) ve hem kısa hem de uzun vadeli bir denge durumu mevcuttur. Şimdi bu enflasyon oranının ekonomi yöneticilerinin hoşuna gitmeyecek kadar yüksek olduğunu ve parasal genişleme oranını düşürerek enflasyon oranını düşürmek ve uzun vadeli dikey Phillips eğrisinde D noktasına geçmek istediklerini varsayalım (Snovdon ve Vane, 2005: 183).

Ekonomi yöneticilerinin D noktasına geçmek için açık olan iki alternatif politika seçeneği vardır. i) Hızlı seçenek: parasal genişleme oranını önemli ölçüde düşürmek ve işsizliği U_B 'ye çıkarmaktır, böylece ücret ve fiyat enflasyonu hızla \dot{W}_3 'e düşecektir; yani, A noktasından B noktasına $SRPC_1$ boyunca bir hareket gerçekleşecektir. Hızlı seçeneğin maliyeti, U_N 'den U_B 'ye doğru nispeten büyük bir işsizlik artışı olacaktır. Gerçek enflasyon oranı beklenen oranın altına düştüğünde, gelecekteki enflasyon oranlarına ilişkin beklentiler aşağı yönlü revize edilecektir. Kısa vadeli Phillips eğrisi aşağı doğru kayacak ve sonunda yeni bir kısa ve uzun vadeli denge, $SRPC_3$ ve $LRPC$ 'nin kesiştiği D noktasında, ($\dot{W}_3 = P' = \dot{P}^e$) U_N 'deki işsizlikle elde edilecektir (Snovdon ve Vane, 2005: 183-184).

Enflasyonu düşürmek için bir diğer yol ii) kademeli politika seçeneğidir. Bu seçenekte parasal genişleme oranında daha küçük bir azalma ile başlar ve başlangıçta işsizlik, U_C 'ye kadar artar. Böylece ücret ve fiyat enflasyonu \dot{W}_2 'ye, yani A noktasından C noktasına $SRPC_1$ boyunca bir başlangıç hareketi olacaktır. Hızlı seçenekle karşılaştırıldığında, bu kademeli seçenek, U_N 'den U_C 'ye doğru daha küçük bir başlangıç işsizlik artışı içerecektir. Gerçek enflasyon oranı beklenen oranın altına düştüğünde (ancak ilk seçeneğe göre çok daha az ölçüde), beklentiler aşağıya doğru revize edilecektir. Kısa vadeli Phillips eğrisi, ekonomi yeni ve daha düşük bir enflasyon oranına uyum sağladığında aşağı doğru hareket edecektir. Kısa vadeli Phillips eğrisi ($SRPC_2$), beklenen \dot{W}_2 enflasyon oranıyla ilişkilendirilecektir. Parasal genişleme oranındaki daha fazla düşüş, \dot{W}_3 enflasyon hedefi elde edilene kadar enflasyon oranını daha da düşürecektir. Ancak, $LRPC$ 'de D noktasına geçiş, ilk politika seçeneğine göre çok daha uzun bir zaman alacaktır. Böyle bir politika, oldukça uzun süreler boyunca enflasyonla yaşamayı gerektirir ve bazı ekonomistleri, daha düşük bir enflasyon oranına kademeli uyum sürecine eşlik edecek endeksleme ve fiyat ve gelir politikası gibi ek politika önlemlerini savunmaya yöneltmiştir. Kamuoyu, yetkililerin enflasyonu azaltmak için daraltıcı para politikalarına bağlı olduğuna inanırsa, ekonomik aktörler enflasyon beklentilerini daha hızlı bir şekilde aşağı doğru ayarlayacak

8 \dot{P} mevcut fiyatlar genel seviyesini, \dot{P}^e ise beklenen fiyatlar düzeyini göstermektedir.

ve böylece ayarlama süreciyle ilişkili çıktı-istihdam maliyetlerini azaltacaktır (Snovdon ve Vane, 2005: 184).

Yeni Klasik İktisat Okulunda dezenflasyonist politikalar, Genişletilmiş Phillips Eğrisinden Toplam Talep- Toplam Arz (AD-AS) analizine doğru geçer. Bu analizde enflasyonu düşürmek için toplam talep bileşenlerinde (özel kesim tüketim harcamaları, özel kesim yatırım harcamaları ve kamu harcamaları) bir dengelenmeye gidilmelidir. Başka bir deyişle Monetarist Okul'da enflasyon sadece parasal bir olgu iken Yeni Klasik İktisatta analizlere maliye politikası da dahil edilir. Dezenflasyonist politikalar uygulanırken, ekonomi dengeleninceye kadar yine işsizlik ve üretim seviyesi azalır.

Monetarist ve Yeni Klasik Okul analizlerinden açıkça anlaşılacağı üzere üretim seviyesini artırarak enflasyon düşürülemez. Üretim seviyesini artıracak olan yatırım harcamalarıdır ve yatırım harcamalarının, toplam talebin bir bileşeni olarak, enflasyonu düşürmek için artırılmak yerine azaltılması gerekir. İşsizliği ve toplam üretim seviyesini azaltacak olan da budur. Özellikle iki haneli ve daha fazla enflasyon seviyelerinden üretim seviyesini düşürmeden ve işsizliği artırmadan enflasyonu düşürmenin bir yolu yoktur. Ekonomi yöneticilerinin dezenflasyonun ağır maliyetlerine katlanmamak için enflasyonist politikalardan daha *a priori* uzak durmaları gerekir.

6.2.2. Heterodoks İstikrar Politikaları

Heterodoks ekonomi, ana akım veya Ortodoks ekonomi düşünce okullarının dışında ele alınan ekonomik prensiplerin analizi ve çalışmasıdır. Heterodoks ekonomi okulları büyük ölçüde farklılık gösterir ve ana akım Keynesçi ve neoklasik hareketlerin dışında kalan veya onlarla çelişen teoriler, varsayımlar veya metodolojiler öne sürmek dışında çok az ortak özelliğe sahiptir. Davranışsal iktisat düşüncesi, Marksist iktisadi düşünce ve İslam ekonomik düşüncesi gibi görüşler bu başlık altında değerlendirilebilir.

Heterodoks istikrar programı sıkı para ve maliye politikasını içeren Ortodoks istikrar politikası araçları yanında gelirler politikası araçlarını da içeren bir politikadır. Gelirler politikası, dezenflasyonu düşürmek için fiyatların, ücretlerin, kiralarn ve faizlerin (en azından bir süre için) sabit tutulması veya artışların enflasyon oranının altında tutulması yoluyla enflasyonu düşürmeye yönelik bir iktisat politikasıdır. Gelirler politikası mal ve hizmet çeşidinin az olduğu ekonomilerde uygulanabilir. Günümüzdeki gibi serbest piyasanın uygulandığı ve binlerce mal ve hizmet fiyatının olduğu ekonomilerde uygulamanın imkanı çok sınırlıdır. Uygulansa bile fiyat ve ücretlerin dondurulma süresi arttıkça politikanın başarı şansı azalır.

Özellikle yüksek enflasyonun yaşandığı ülkelerde Heterodoks istikrar politikalarının Ortodoks istikrar politikalarına bir tamamlayıcı olarak uygulanması gerektiği savunulmaktadır (Şahin, 2016: 217). Heterodoks programda ekonomideki enflasyonist baskıları hafifletmek için ücretler süreli veya süresiz dondurularak ücret-fiyat sarmalının önüne geçilmek istenir. Böylece enflasyonist beklentiler kontrol altına alınmaya çalışılır. Bu uygulamaya çoğu zaman enerji fiyatları gibi belirli mal ve hizmet fiyatları, kiralar, döviz kuru gibi değişkenlerin dondurulması da eşlik eder (Eğilmez, 2013). Heterodoks programlarda ana amaç üretim ve istihdam düzeylerinde bir azalma oluşturmadan enflasyonu kısa sürede kontrol altına alarak azaltmaktır.

Heterodoks istikrar politikalarında özellikle döviz kurunun dondurularak enflasyonist beklentilerin çok kısa bir dönemde düşürülmesi, döviz dayalı Heterodoks istikrar politikalarını ön plana çıkarmıştır. Böyle bir politikanın uygulanması durumunda döviz çapa olarak kullanılır. Böylece ulusal paranın seçilmiş yabancı paraya karşı değeri sabitlenerek döviz kurunun reel değeri ile döviz talep fazlası arasındaki ilişki koparılır. Bunun sonucunda kısa sürede bu politika, dış ticaret dengesi üzerinde yerli paranın reel olarak değer kazanmasına paralel olarak olumsuz bir etki yaratır. Dolayısıyla dış ticaret ve ödemeler dengesini kötüleştirir. Buna engel olmak ve politikayı başarılı kılmak için kuvvetli bir dış finansman ihtiyacı doğar. Bu ihtiyaç, ekonominin dışa açılma derecesinin büyüklüğü oranında artar. Döviz kuruna dayalı istikrar politikası daha çok yüksek enflasyon olan ülkelerde uygulanmaktadır. Ekonominin neredeyse durma noktasına geldiği ülkelerde bu politikanın uygulama maliyeti, diğer politikalara göre nisbi olarak daha düşüktür (Karluk, 2006: 58-59).

Heterodoks istikrar politikası, dünyada en çok Latin Amerika ülkelerinde uygulanmış; ancak başarıya ulaşamamıştır. Kısa süreli başarılar söz konusu olsa da enflasyonla mücadele başarılı olunamamış ve fiyat istikrarı sağlanamamıştır. Bunun temel nedeni fiyat müdahalesi süresi uzadıkça karaborsanın, el altından yapılan ödemelerin ortaya çıkmasıdır (Eğilmez, 2013). İkinci dünya savaşı yıllarında fiyatlar hızla yükselince Türkiye’de de Heterodoks istikrar politikalarına benzer şekilde doğrudan fiyat müdahaleleri yapılmıştır; ancak bu fiyatlar üretim maliyetinin altında kalınca başta tarımsal ürünlerin arzında radikal daralmalar meydana gelmiş ve karaborsa oluşmuştur.

6.3 Enflasyonla Mücadelede Merkez Bankalarının Rolü

Günümüz modern ekonomilerinde enflasyonla mücadele bağımsız⁹ merkez bankalarına verilmiştir. Türkiye’de fiyat istikrarı görevi, araç bağımsız olarak örgütlenmiş Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)’na verilmiştir. TCMB’nin temel amacı; fiyat istikrarını sağlamaktır. Fiyatların istikrarlı olması; fiyatların hiç değişmemesi değil, genel seviyesindeki uzun süren artış (enflasyon) veya düşüş (deflasyon) eğiliminin önlenmesi anlamına gelmektedir. Bu sayede, ulusal paranın satın alım gücü ve buna bağlı olarak ulusal paranın güvenilirliği korunmuş olur.

Merkez Bankası Kanununun 4. maddesinde “Bankanın temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Banka, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler. Banka, fiyat istikrarını sağlama amacı ile çalışmamak kaydıyla Hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekler” ifadesi yer almaktadır.¹⁰ Düşük enflasyon oranı, uzun vadeli ekonomik amaçlara ulaşabilmek için gerekli koşulların başında gelir. Dolayısıyla, ekonomik büyüme ve istihdama yönelik politikalara Merkez Bankasının yapabileceği en büyük katkı, fiyat istikrarını sağlamaktır.

TCMB fiyat istikrarı amacına ulaşmada nasıl para politikası uygulayacağına bağımsız olarak karar verir ve hangi araçları kullanacağını doğrudan kendisi belirler. Merkez Bankası, fiyat istikrarını bankalara borç vermek ya da gerekli durumlarda bankalardan borç almak amacıyla kullandığı kısa vadeli faiz oranı ile sağlamaktadır; yani temel politika aracı kısa vadeli faiz oranlarıdır. Merkez Bankasının kısa vadeli faiz oranlarını değiştirmesi, bankaların da müşterilerine uyguladıkları faiz oranlarını değiştirmesine neden olur. Merkez bankasının faiz artışına gittiği bir durumda, bankalar müşterilerine uyguladığı faizleri arttırır. Böyle bir durum, tasarrufu daha cazip kılarken harcama ve yatırımları maliyetli hale getirecektir. Doğal olarak mal ve hizmetlere olan talep azalır, enflasyon düşer (TCMB, 2018: 13).

Merkez Bankasının faiz kararı döviz kurları, varlık fiyatları ve beklentileri de etkiler. Merkez Bankası böylece ekonominin gidişatını, yani bir ekonomideki üretim ve tüketim koşullarını etkiler ve fiyatlar genel seviyesini belirler. Kısa vadeli faiz oranları, Merkez Bankası bünyesindeki Para Politikası

9 TCMB örneğinde olduğu gibi bazı bağımsız merkez bankaları araç bağımsızdır. Ancak Avrupa Merkez Bankası ve Fed örneğinde olduğu gibi araç ve amaç bağımsız merkez bankaları da vardır. Merkez başkanı başkanının görevden alınma yetkisi de bağımsızlıkta önemli bir konudur.

10 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, Kanun No: 1211 Kabul Tarihi: 14/1/1970. Bu Kanunda bahsi geçen 4. madde de dahil olmak üzere 2001 Krizinden sonra önemli değişiklikler yapılmıştır.

Kurulu (PPK) tarafından enflasyonun görünümü dikkate alınarak belirlenir (TCMB, 2018: 13).

Merkez Bankası fiyat istikrarını sağlarken şeffaf olmaya özen gösterir. Merkez Bankası aldığı kararların takip edilebilmesi ve anlaşılabilmesi amacıyla, PPK tarafından alınan faiz kararını ve gerekçesini toplantı sonrasında açıklar ve internet sitesinde yayımlar. Bunun yanı sıra, yılda dört kere hazırlanan ve enflasyonun genel görünümünü, enflasyon hedefine ulaşılmasına ilişkin riskleri ve Bankanın enflasyon tahminlerini içeren Enflasyon Raporu'nu yayımlar (TCMB, 2018: 14).

7. Enflasyon Muhasebesi

Enflasyonist ortamda olan bir ekonomide ekonomik aktörlerin kararlarında etkili olan fiyat, sürekli olarak değişmekte ve ulusal paranın alım gücü sürekli olarak azalmaktadır. Daha da ötesi göreceli fiyatlar da sürekli olarak değişmektedir. Bu değişimler enflasyon hızına bağlı olarak hızlı ya da yavaş olabilmektedir. Enflasyonun yol açtığı belirsizlik ortamı, finansal ve mali tablolarda enflasyon muhasebesi ile giderilmeye çalışılır ve şirket bilançolarının daha işlevsel ve gerçekçi olması amaçlanır.

Enflasyonun hızlı seyrettiği ekonomilerde, işletmelerin finansal tablolarının genel fiyat endeksi kullanılarak düzeltilmesi işlemlerine *Enflasyon Muhasebesi* denilmektedir. Türkiye’de muhasebe ile ilgili düzenlemeler temel olarak Vergi Usul Kanunu’nda (VUK) yer aldığından, Hazine ve Maliye Bakanlığı yetkisindedir (Gökçen, 2024).

Enflasyon muhasebesi VUK ve ilgili yönetmeliklerde düzenlenmektedir. VUK’a göre “Kazançlarını bilanço esasına göre tespit eden gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri fiyat endeksindeki¹¹ artışın, içinde bulunulan dönem dahil son üç hesap döneminde %100’den ve içinde bulunulan hesap döneminde %10’dan fazla olması halinde malî tablolarını enflasyon düzeltmesine tâbi tutarlar. Enflasyon düzeltmesi uygulaması, her iki şartın birlikte gerçekleşmemesi halinde sona erer. Kapsama giren mükellefler, geçici vergi dönemlerinin sonu itibarıyla malî tabloları düzenlemek ve enflasyon düzeltmesi yapmak zorundadırlar”.¹² Ancak VUK’un bu düzenlemesi, başka yasal düzenlemelerle değiştirilebilir, ertelenebilir ya da düzenlenebilir. Ayrıca “Cumhurbaşkanı; bu maddede yer alan %100 oranını %35’e kadar indirmeye veya tekrar kanunî seviyesine kadar yükseltmeye, %10 oranını ise %25’e kadar çıkarmaya veya tekrar kanunî seviyesine kadar indirmeye

11 Fiyat endeksi olarak ÜFE alınır.

12 Vergi Usul Kanunu (1961). Madde: 298.

yetkilidir”.¹³ Enflasyon muhasebesi için gerekli bu şartların 2021’de ortaya çıkmasına rağmen yayınlanan tebliğ ile düzenleme ertelenmiş ve 1 Ocak 2024’ten itibaren devreye girmiştir.

Gelir veya kurumlar mükellefi olup ve bilanço esasına göre defter tutan tüm vergi mükellefleri enflasyon muhasebesi kapsamındayken; işletme hesabı esasına göre defter tutan ticari kazanç mükellefleri, avukat, doktor, serbest muhasebeci mali müşavir, yeminli mali müşavir gibi serbest meslek erbabı, zirai kazanç elde edenler, kira geliri elde edenler, faiz, kâr payı vb. menkul sermaye iradı elde edenler ve ücret geliri elde edenler enflasyon düzeltmesi kapsamına girmemektedir (Gökçe, 2024).

Enflasyon muhasebesi, (i) duran varlıkları ve stok kalemleri güçlü olan işletmeler, (ii) öz kaynakları güçlü olan ve daha az yabancı kaynak kullanan işletmeler için avantaj sağlarken; (i) öz sermayesinin üzerinde yabancı kaynak kullanan işletmeler, (ii) duran varlıkları az, stokları düşük olan işletmeler, (iii) yabancı kaynak kullanan ve gayri faal durumda olup tasfiyeye girmemiş işletmeler içinse dezavantajlı bir duruma yol açmaktadır (Gökçe, 2024).

Enflasyon muhasebesi işlemleri, Türkiye Muhasebe Standardı 29 (TMS 29) “Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama” maddesi altında açıklanan standarda göre uygulanır. TMS 29’un kapsamı şu şekilde belirtilmiştir:¹⁴

1. Bu Standart, geçerli para birimi yüksek enflasyonlu bir ekonominin para birimi olan işletmelerin, konsolide finansal tabloları da dahil olmak üzere, tüm temel finansal tablolarında uygulanır.

2. Yüksek enflasyonlu bir ekonomide, faaliyet sonuçlarının ve finansal durumun düzeltme yapılmaksızın yerel para biriminde raporlanması anlamlı ve faydalı değildir. Para satın alma gücünü öyle bir oranda kaybeder ki, farklı zamanlarda meydana gelen işlemlerin veya diğer olayların tutarlarının karşılaştırılması, aynı hesap döneminde bile yanıltıcı olur.

3. Bu Standart, yüksek enflasyonun varlığına ilişkin kesin bir oran tanımlamaz. Finansal tabloların bu Standarda göre düzeltilmesinin ne zaman gerekli hale geleceği konusu bir takdir meselesidir. Yüksek enflasyon, bir ülkenin, bunlarla sınırlı kalmamak üzere, aşağıdakileri de içeren ekonomik özelliklerince belirlenir:

13 Vergi Usul Kanunu (1961). Madde: 298.

14 Türkiye Muhasebe Standardı 29, Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama, https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2018Seti/TMS/TMS_29_2018.pdf, Erişim Tarihi: 25.11.2024.

(a) Nüfusun çoğunluğu servetini parasal olmayan varlıklarda ya da nispeten istikrarlı bir yabancı para biriminde tutmayı tercih eder. Elde tutulan yerel para, satın alma gücünü korumak üzere hemen yatırıma dönüştürme vb. suretiyle değerlendirilir;

(b) Nüfusun çoğunluğu parasal tutarları yerel para biriminden değil, nispeten istikrarlı bir döviz cinsinden dikkate alır. Fiyatlar da bu döviz cinsinden belirlenebilir;

(c) Kredili satış ve satın almalarındaki fiyatlar; süre kısa bile olsa, kredi süresi boyunca satın alma gücünde beklenen zararları karşılayacak şekilde belirlenir;

(d) Faiz oranları, ücretler ve fiyatlar bir “fiyat endeksi”ne bağlıdır ve

(e) Son üç yılın kümülatif enflasyon oranı %100’e yaklaşmakta ya da aşmaktadır.

4. Aynı yüksek enflasyonlu ekonominin para biriminde raporlama yapan tüm işletmeler bu Standardı aynı tarihten itibaren uygular. Bu Standart, raporlama yapılan para birimine sahip olan ülkede yüksek enflasyonun mevcut olduğunun tespit edildiği raporlama döneminin başından itibaren tüm işletmelerin finansal tablolarına uygulanır.

8. Sonuç

Tarih hem dünya genelinde hem de spesifik olarak tek bir ülkede enflasyon örnekleriyle doludur. 1789’da Fransa adım adım devrime giderken Fransa Kralı XVI. Louis’i protesto eden göstericiler, Paris girişinde mallardan gümrük vergisi almak için kurulan kulübeleri paramparça ettiler. Amaçları daha ucuz gıda mallarına ulaşmaktı. Ancak tam tersi oldu ve gıda fiyatları yükseldi; çünkü fiyatlar genel seviyesi her zaman yükselme eğilimindedir. Fransa Devriminin yol açtığı kaos, fiyatları daha da yükseltti. Fiyatlar genel seviyesi bir kere yükselmeye başlayınca, çoğunlukla, dezenflasyon politikaları olmadan tekrar istikrara kavuşmaz.

Coğrafi Keşiflerde Avrupalı kaşiflerin bulduğu sadece yeni bir kıta eğildi. Yeni Dünya’da altından ve gümüşten şehirlerle karşılaştılar. Gariptir ki, bu coğrafyada bulunan güçlü medeniyetler altın ve gümüşü hiç para olarak kullanmamış, sadece bir süsleme aracı olarak kullanmışlardı. Amerika’dan Avrupa’ya taşınan tonlarca altın ve gümüş yine tanıdık bir soruna yol açtı: enflasyon. Para arzının artmasına bağlı olarak enflasyon sadece Avrupa’da değil, Avrupalıların ticaret yaptığı tüm coğrafyalara yayılmıştı. Avrupa’da artan gıda fiyatları dalga dalga köylü ayaklanmalarına neden oldu.

1973'te ortaya çıkan Petrol Krizi, maliyetlerin hızla artmasına ve toplam üretimin daralmasına yol açtı. Sonuç yine tüm dünyada görülen enflasyon oldu. Neyse ki, bu sefer iktisat bilimi ilerlemiş ve enflasyon konusunu anlamış görünüyordu. Ancak merkez bankaları dezenflasyon politikalarına erken son verdiler ve 1979'dan itibaren tekrar dünya genelinde enflasyon hızlandı. Bu sefer enflasyonla mücadele daha çetin olduğundan 1980'den itibaren birçok ülke dezenflasyonun yol açtığı durgunlukta birkaç yıl ekonomik faaliyetlerini sürdürmek zorunda kaldı.

COVID-19'dan hemen önce 2019 yılında enflasyon sadece birkaç ülkede para politikasının hatası olarak görülen spesifik bir olaydı. 2008-2009 Global Finansal Krizinden sonra gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere devasa parasal genişlemeye gitmelerine rağmen enflasyon oluşması şöyle dursun, Avrupa, Japonya ve ABD 2019 yılında reflasyon oluşturmaya çalışıyorlardı. Enflasyon sorunu sanki geride kalmıştı. Ancak 2022'den itibaren genişletici para ve maliye politikalarının etkisiyle dünya genelinde oluşan enflasyon dalgası tekrar dezenflasyon politikalarına gerekli kıldı. Merkez bankalarının faiz kararları haber bültenlerinde önemli yer tutmaya başladı.

Enflasyon konusunda en ilginç örneklerden birisi de tarihi boyunca fiyat istikrarının istisna olduğu Türkiye'dir. Özellikle 1971-2004 yılları arasında kesintisiz olarak yüksek enflasyon yaşamıştır; ancak neredeyse hiç hiperenflasyon yaşanmamıştır. Enflasyon üç haneye yaklaşınca dezenflasyonist politikalar uygulanması; ancak düşmeye başlayınca bu politikalardan popülist hedefler uğruna vazgeçilmesi enflasyonun yıllar boyunca geniş bir bantta sürekli olarak dalgalanmasına neden olmuştur.

Enflasyon, ağırlıklandırılmış ortalama bir veridir. Ortalama bir verinin ne kadar gerçeği yansıttığı istatistik ve iktisat biliminde tartışmalı bir konudur. Tek bir malda veya hizmette (bu kira gibi toplumun önemli bir kısmını derinden sarsacak olsa da) görülen devasa artışlar bile manşet enflasyonun çok az artmasına neden olur. Böylece bu sorun aslında olduğundan daha küçük görünür. Örneğin 2022'den itibaren görülen enflasyonist dalgada ev fiyatlarının ve kiralara çok hızlı artması birçok ülkede barınma krizi doğurmuştur. Ortalama bir haneye bakılarak hazırlanan enflasyon sepetinde küçük bir yer tutuyormuş gibi görünen kira harcamaları, bir hanenin toplam giderlerinin yarısından fazlasını oluşturuyor olabilir. Örneğin Türkiye'de enflasyon sepetinde kiranın payı %5 civarındayken yoksul bir ailede bu oran %50'yi geçebilir.

Enflasyonla mücadelede Monetarist Okul ve Yeni Klasik Okulun görüşleri önemli bir yere sahiptir. Farklı analizler gibi görünse de aslında her iki okulda da toplam talebin dengelenmesi yoluyla fiyat istikrarı sağlanır.

Toplam talebin dengelenmesi için de faizlerin yükseltilmesi ve/veya kamu harcamalarının azaltılması gereklidir. Böylece toplam üretim düşer ve işsizlik artar. Enflasyonist beklentileri yönetmek için bu politikalara gelirler politikası olarak bir de ücret ve maaşların hedeflenen enflasyon kadar artırılması eklenince sabit ücretliler ve yoksul kesim dezenflasyondan en çok etkilenen kesim haline gelir. Enflasyonla mücadele için çoğunlukla başka bir yol da yoktur. Dezenflasyonun oluşturacağı yıkıcı ekonomik etkilerden ve toplumsal huzursuzluktan korunmak için enflasyondan *a priori* uzak durulması gerekir. 2022'den itibaren Avrupa Merkez Bankası ve Fed'in tek haneli enflasyona karşı dezenflasyon politikalarının uygulanmasının nedeni budur. Yılanın başını küçükken ezmek gerekir. Yüksek enflasyonla mücadele çok daha çetin geçer.

Enflasyonla mücadele daha çok merkez bankalarının görevidir. COVID-19'dan sonra Fed ve Avrupa Merkez Bankaları gibi bağımsızlığı güçlü olan merkez bankalarının enflasyonla daha etkin mücadele edebildikleri anlaşılmıştır. TCMB gibi siyasi etkilere açık merkez bankaları ise enflasyonla mücadelede zorlanmaktadır. Ancak enflasyonla mücadele sadece para politikası ile olmaz. Maliye politikasının da enflasyonla mücadeleye destek vermesi gerekir.

Kaynaklar

- Alkan, F. (2004). *Enflasyon ve İstikrar Programları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bilgili, Y. (2017). *Makro İktisat*, İstanbul: 4T Yayınları.
- Eğilmez, M. (2013). *Ortodoks ve Heterodoks Ekonomi Politikaları*, <http://www.mahfiiegilmez.com>, (Erişim Tarihi: 02.05.2018).
- Gökçe, H. (2024). *15 soruda enflasyon muhasebesi*, <https://www.ekonomim.com/ekonomi/15-soruda-enflasyon-muhasebesi-haberi-724298>, Erişim Tarihi: 25.11.2024.
- Gökçen, G. (2024). *Son gelişmeler kapsamında enflasyon düzeltmesi*, <https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/son-gelismeler-kapsaminda-enflasyon-duzeltmesi/766061>, Erişim Tarihi: 25.11.2024.
- Karlık, R. (2006). Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi ve Sonrası Yaşanan Krizlere Yönelik İstikrar Politikaları”, *Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri: Makale Derlemesi*, (Ed: H. Seyidoğlu ve R. Yıldız), s. 57-59, İstanbul: Arıkan Yayınları.
- Orhan, O. ve , Erdoğan, S. (2013). *Para Politikası*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Parasız, İ. (2002). *Enflasyon Kriz ve Ayarlamalar*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2010). *İktisadın ABC'si*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Scheller, H. K. (2004). *The European Central Bank: History, Role and Functions*, Frankfurt: European Central Bank.
- Serdengeçti, S. (2005). *Dolarizasyon/Ters Dolarizasyon*, <http://tcmb.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 06.04.2018).
- Snowdon, B., & Vane, H. R. (2005). *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Sönmez, S. (2009). Türkiye Ekonomisinde Neoliberal Dönüşüm Politikaları ve Etkileri, (Ed: N. Mütevellioğlu ve S. Sönmez) *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm*, ss. 25-75, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, H. (2006). *Makro İktisat*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- TCMB (2018). *Fiyat İstikrarı Sizin İçin Neden Önemli?*, herkesicin.tcmb.gov.tr, (Erişim Tarihi: 12.04.2018).
- Totonchi, J. (2011). Macroeconomic Theories of Inflation, *International Conference on Economics and Finance Research*, Singapore, <http://www.ipedr.com/vol4/91-FI0116.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.04.2018).
- TÜİK (2008). *Fiyat Endeksleri ve Enflasyon Sorularla Resmî İstatistikler Dizisi-3*, Yayın No:3095, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası; Ankara.
- Türkiye Muhasebe Standardı 29. Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama, <https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Dyna->

micContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%-C4%B1/TMSTFRS2018Seti/TMS/TMS_29_2018.pdf, Erişim Tarihi: 25.11.2024.

Vergi Usul Kanunu (1961). Kanunu Numarası: 213.

Yıldırım, C. ve Caklı, S. (2018). Türkiye’de Enflasyon Sorunsalı, (Ed: İ. Ersin), *Temel Kavram ve Analizlerle Türkiye Ekonomisi*, s. 183-217, Bursa: Ekin Yayıncılık.

Yıldırım, C. (2016). Tüketici Fiyat Endeksi ile Faiz Oranı İlişkisinin Ekonometrik Bir İncelemesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 431-445.

Yıldırım, C. (2022). 2021 Yılında Enflasyonun Seyri, (Ed: T. Eğri), *İktisat İzleme Raporu: 2021*, ss. 202-106, İstanbul: İlke Yayınları.

Yıldırım, C. (2023). 2021 Enflasyon, (Ed: C. Yıldırım), *Türkiye Ekonomisinin Görünümü*, ss. 92-97, İstanbul: İlke Yayınları.